

ספר מאמר רביעי פרק לג העקרים קעה 349

פרק לג ומה שראוי שנבאר עתה הוא איך יצויר הגעת השכר או העונש בעוה"ב , לפי שתי הדעות שכתבנו , ונאמר כי מי יאמר שעיקר השכר בעוה"ב הוא לנוף ולנפש בידה , הנה אחר שהוא יאמין שהנפש אין משכנה ומציאותה אלא בנוף ויהיה הנוף כלי אל הנפש לתת לה מציאות לעשות רצון בוראה , הנה ממשפטי האל הישרים הוא שישלם אל הנוף שכר עמלו וסדרו שטרה בעבורת השם עם הנפש בידה , והנה שכרו כשיהיה האדם השלם קיים בנוף ונפש אחר תחת הכתים , ויאמרו שזה יהיה כשחזק השם חומר הנוף כחומר הנלגלים או הכוכבים ויתקיים הנוף עם הנפש קיים נצחי כהתקיים הכוכבים שהם חיים משכילים בנוף ונפש , ואם השכר הוא ע"ז הדרך כמו שיאמרו בעלי זה הדעת כבר יושכל שהיה העונש נצחי גם כן ע"ז הדרך , כשיהיה הש"י בנוף תאר חזק לקבל ולסבול ענשי גיהנם כמ"ש איוב רכזו על גיהנם ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים והופע כמו אופל (לויז') יאמר שהוא כצל המות ולא כמות עצמו , זה כדי שישאר ברשעים כח לקבל העונש , ואם היה כמות עצמו היו כליו ולא ירגישו את"כ בעונש . ואולם אם השכר הוא לנפש ולא לנוף כלל כדעת הרמב"ם ז"ל צריך באור איך יצויר הגעת העונש לנפש הנבדלת מחומר , זה אמנם יובן עם צויר השכל , וצוירו הוא ע"ז הדרך כי הנפש בהפרדה מן הנוף אחר המות תהיה משתוקקת וכוספת למה שהוא בטבעה מצד ההשכלה אשר בה לעבוד השם ותמנה גם כן למה שהרגילה בהיותה בנוף , וע"כ האדם אשר כל מעשיו לשם שמים ולעבוד הכבוד בעשית מצותיו וכונתו לעשות רצונו כאשר מצאנו דיו בהיותו בחיים , הנה אותה כונה בעצמה לא תפחד מן הנפש אחר המות ולא תעזוב אותה עד שתדבק בשכלים הנבדלים העוברים הש"י על דמיון אותה כונה בעצמו , אלא שהכונה היא במדרגה (ה) יותר גדולה מהראשונה עד שכמעט היא בלתי נערכת אליה אע"פ שהם ממין אחד , זה שרמה שלמה שתי אלו הכונות האחת אל האחרת ליתם אור כוכב נוגה המאיר קודם עלות השחר אל אור השמש אמר ואורם צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום (מגיל' ד') ר"ל כי כמו שכוכב נוגה כשהוא במרחק הרחוק מן הבקר הוא עולה קודם הבקר והוא מאיר את הלילה ולא יחו מלהאיר תמיד כל הבקר עד שיתחזק אור השמש ויהיה היום על נכונ , זהו הולך ואור עד נכון היום , כן דרך הצדיקים וכונתם בעבודת הכבוד בהיותם הוא דרך נכון שמים לפנייהם חשך לאור כאור נוגה המאיר את הלילה ולא יסור מלהאיר לפנייהם עד יום המות שתינו אותם באור גדול רוחני דומה אל האור הנקרא נכון היום שהוא בלתי נערך עם האור הראשון כלל אע"פ ששניהם ממין אחד , כמו שאמר נוגה בלתי נערך עם אור השמש הפועל נכון היום אע"פ ששניהם ממין האור , ולכן הנפש כשתפרד מן הנוף אם היתה חכמה ומשכילה הרברים הנבדלים מהחומר והענינים האלהיים על אמתתם תתענג תענוג נפלא בראותה שישכימו הדעות אשר השכילה עם הענינים האלהיים בעצמם , כי ההשכלה שתשכיל הנפש בעודה בחיים עניניה כמו ענין החלום וכמו שתענוג החלום (ג) מיגע ומלאה את האדם אם לא יסכים עמו המציאות , כי מושכלות הנפש מעצרות אותו אחר המות כאשר לא יסכים עמה המציאות , ואם יסכים המציאות עמה זה בהיותם אמתיות , תתענג הנפש תענוג נפלא כמן שכאשר יחלום הרעב והנה אוכל או הנצא והנה שותה והקין וריקה נפשו יצטער צער גדול , וכאשר יקין וימצא לפניו מעין גנים וישתה ושלחן ערוך ועליו כל מיני מנדים ואכל ושבע וישן יתענג תענוג נפלא בהיותו אוכל ושותה בפעל עד שאין ערך לתענוג האכילה והשתיה בחלום שהוא בדמיון לבד עם התענוג ההוא בפעל , כן תתענג הנפש בהשגה בפעל בעולם הרוחני מה שהשכילה והשיגה אותו בעוה"ז הדומה אל השגת החלום שנאמר עד דרך הדמיון וההבנה הצוירית , שיתם השגת השכל בעוה"ז אל השגת הנפש בעוה"ב כיום החלום אל הקיצה , ולזה מה שרמה הכתוב השגת שיבת ציון המושגת ע"פ הנביאים עם היותה אמתית שאין לספק בה אל החלום ואמר בשבוע ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (מלכים ק"ו) כלומר נדע ונכיר שהיינו בהשגתנו הענין ההוא ע"פ הנביאים כחולמים כי לא היה ערך למה שהשיגנו ע"פ הנביאים אל מה שנראה בפעל אלא כיום החלום אל הקיצה , ולזה כשנראה הדבר בפעל נשמח שמחה שלמה ואז ימלא שחוק פינו , זה ממה שזורה כי יחס השגת השכל הדבר ההוא בפעל כיום החלום אל הקיצה , וכמו כן אם היתה הנפש בהיותה בחיים כל כונתה לעבוד השם ולשמור מצותיו ולדרוך צדקה ותמיד תתענג תענוג נפלא בעולם הנשמות

ש"ש

ביחד . וז"כ הכי כונות אלו שניהם על אופן אחד והוא עזות הש"י והעפ"כ הכונה שניה היא יותר מתדרגה מהראשונה כמו שמנחם וכולך מענין החלום : (ג) מיגע ומלאה . מלשן לילוח : נתאר

פרק לג (ה) יותר גדולה מהראשונה . הכונה ראשונה היא בהיותו בחיים היתה כל כונתו נעשית המנות לעבודת הש"י לזכר . והכונה השנית היא אחר המות כשתדבק נפשו בשכלים הנבדלים לעבוד את השם עמהם

הגשמות בראותה כי המלאכים והצורות קיומם ושלמותם הוא ע"י הדרך בלבד, ר"ל מצד ההשמע וההכנה לעשות רצון הש"י כמו שבארנו בפרק ה' ממאמר שלישי, וזה כאדם שכופר לו שיש מלך גדול בברכי הים נורא מאד אורה צדקה וחסד, וכי לא לפניו תנף ובא ויש לו כך וכך משרתים כולם עומדים ברום עולם ומתענגים בספור שבחי מלכם ועושים רצונו באימה גדולה וכי סוף כל האנשים לעמוד לפני המלך ההוא ולרת לו חשבון מכל המעשים אשר יעשו וע"פ השמועה הזאת נתמלא לב האיש ההוא השומע ללכת בדרכי יושר ולעבוד עבודת המלך ההוא והשתדל לדעת המעשים אשר יעשה המלך ההוא והדברים הנצבים אליו וישרה לעשות רצונו בכל מאמצי כח ולקץ הימים כאשר הגיעו זמנו ללכת אל המלך ולעבוד לפניו ולהקביל פניו ישמח ויגיל ויתענג תענוג נפלא בראותו את הוד מלכות המלך ואת יקר תפארת גדולתו ובראותו משרתיו עומדין לפניו על הדרך שסופר לו והמלך ישמח ויגיל לקראתו אתר היותו יודע כי האיש ההוא עבד מאהבה ע"פ השמועה בלבד, שזה בלי ספק ראוי לנמול יותר גדול ממי שהיה מכיר ויודע את המלך קודם לכן וע"כ יקרבנו המלך אליו מצד היותו אהוב צדקה וחסד ומצד היושר האלהי כמו שבארנו בפרק המשה עשר ממאמר ב', וזו היא מדרגת המאמינים וע"פ השמועה והקבלה הן הצדיקים הנמשכים אחר הקבלה שעליהם אמרו ר"ל (נצח דף י"ח ע"א) העדה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועמרתיהם בראשיתם ונהנין מיו השכינה, וע"כ אמרו צדיקים ולא אמרו חכמים לרמז על המאמינים כמו שכתבנו, ואמרו ונהנין מיו השכינה לרמז כי כמו שהאדם נהנה מניצוצי האור היוצאים מן השמש המצויאם ראותו מן הכח אל הפעל כאשר יהיה וזו הראות, כן ינהה ברוחני כאשר יהיה וך המחשבות אבות משרני האור השכלי המגיעים אליו בפעל הנקרא זיו השכינה, ואין כח בבעל גשם לצייר אותו תענוג ואפי' הנביאים לא יכלו לציירו כמו שאמרו ר"ל (נצח דף י"ז ע"ב) כל הנביאים כלם לא נתבארו אלא לימות המשיח אבל לעדה"ב עין לא ראתה אלוהים וזולתך (שפי"א ס"ד) רצו בזה כי לפי שהתענגים שבמות המשיח יהיו לנוף ולנפש יחד אפשר דמיונו ערבותם בעין ר"ל בתוש, אבל העדה"ב שהוא רוחני פשוט לא יושג דמיונו באמצעות הכחות הגשמיות, ומה שהשינו הנביאים ממנו אינו רק שהוא תענוג והנאה רוחנית בלבד לא זולת זה, ולזה כנו אותו רבותינו ז"ל בין המשומר בענבו כמו שאמרו מאי עין לא ראתה אלהים וזולתך אמר ריב"ל זה יין המשומר בענבו מששת ימי בראשית (מסד"ן דף י"ט ע"א), ובארנו זה כי כמו שהאכל הענבים הוא מתענג באכילתו ואם לא ראה יין ממימי לא יוכל לשער שזה משתענב דבר יותר ערב ומענג ומועיל יותר מהן, ומי שיאמר לו שישנו בעבודת הנפן תענוג יותר נפלא מאכילת הענבים יפלא מזה ולא יאמין שיהיה כן, אבל כשישקרו מן היין יכיר וידע שהיין היוצא מהענבים יותר משובח ויותר ערב ויותר מועיל מן הענבים ויתמה איך יצא דבר מופלג התענוג כזה מן הענבים, וכן הנפש לא תוכל לשער שבעשיית המצות תשג התענוג הרוחני המושג עד שתפרד מן הגוף וזו תכיר ותדע איך התענוג ההוא יושג מעשיית המצות כמו שיושג היין בעבודת הכרם ושהוא כנוס (ג) בתאר או התכונה המנעה בעשיית המצות כיון שהוא כנוס בענבים המושגים בעבודת הכרם, ולזה נקרא יין המשומר בענבו, לומר כי כמו שאין דמיון בין תענוג הענבים לתענוג היין כך אין דמיון בין תענוגי העדה"ב לתענוגי העדה"ב וע"כ נקרא ג"ע של מעלה להורות שהנפש לא תוכל לשער תענוג הדבר הרוחני שלמעלה בהיותו בעולם השפל הזה. וענין הצער והעונש לנפש הוא כי כאשר היה האדם בחייו רודף אחר התאוות והרברים הגשמיים ותפרד נפשו מעשות רצון הש"י ותרגיל מעשה כפי טבע הגוף שהוא הפך טבעה, הנה היא כשתפרד מן הגוף תכסוף לאותן הרברים שהרגילה ותמה אליהם והיא אין לה כלים להשיגם מצד טבעה הטמ להדבק בצורות העליונות הנבדלים מחומר ותשתוקק עליהן, והיא אין לה התחלות ולמוד והרגל בעבודת הש"י כי א"א להשיג התענוג ההוא מי שלא הרגיל נפשו בכך והכין עצמו לזה כמו שאור"ל (נצח דף י"ה ע"א) אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר ובלב כל חכם לב נתתי חכמה (שמו"ב א') וכתיב יהב חכמתא לחביסין, ועל כן תהיה הנפש משתוקקת לשני הצדדין, כאחד צד המעלה וצד המטה, האחד מצד טבעה, והאחר מצד ההרגל והמנהג, ואין לה כלים במה שתשיג צד המטה ולא הכנה במה שתשיג צד המעלה, ובה יש לה צער מכאוב יותר מכל צער שבעולם ומכל מיני פרוק חבור יותר משרפת אש ויותר מצער הקור והקרר הנורא ויותר מהכאות כבינים וחרבות ומנשיכת נחשים ועקרבים, כי כמו שיצטער האדם מאד כשיכוה באש ואין הצער ההוא לנוף אלא לנפש ולא מצד שישלש בה האש כי אין האש שולט בדבר רוחני אבל מאשר הכה החיוני הוא כח בגוף ושוכן

שרשים

(ג) תפאר. מין גת סוף :

ספר מאמר רביעי פרק לג לד העקרים קעו 351

ושכן בו בהיות חלקיו מדובקים קצתם בקצתם, וכאשר תרגיש הנפש פרוח חלקי הגוף קצתם מקצתם ע"י האש או הקור או ע"י החרב או זולת זה ממיני פרוח החבור, ותרגיש בצער הכח החיוני שהוא מצטער בהפרד חלקי הגוף שהן משכן לו ודואג על הפסדו, ואחר שקיבול חליו ברבוק חלקיו תצטער או הנפש על צער הכח החיוני שהוא משכן לה ותדאג על פרוח חבורה מסנו, כן הנפש אחר שנפרדה מהגוף בהיותה נמשכת לב' הצדדין ההפכיים שאמרנו צד המעלה מצד טבעיה צד המטה מצד ההרגל תצטער צער מופלג כאילו חלקיה נפרדים קצתם מקצתם, ואע"פ שאין לה חלקים נאמר כך ע"צ נתינת ההכנה הציורית לומר שיש לה שתי תשוקות הפכיות ואין בה יכולת להמשך את אחת מהן בלבד, וזה שאר"ל במסכת שבת פרק השואל (דף ק"ג ע"ג) תניא ר"א אומר נפשותיהן של צדיקים נגזרות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש ארוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך (שמואל ב' ו' כ"ג) ושל רשעים מלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך אחר בסופו ומקלעין אותה מזה לזה שנאמר נפש אייביך יקלענה בתוך כף הקלע (ס"ט) וזה לרמזו על שתי התשוקות ההפכיות שיש לה, ושל צדיקים שאין להם תשוקה אל צד המטה אלא לצד המעלה נדבקה מיד אל מה שהוא בטבעיה שהוא לשבת תחת כסא הכבוד, וכמו שהתענוג הוא למעלה מכל התענוגים שאפשר שידורמו כמו שאמרנו למעלה כן הצער הוא יותר גדול מכל צער שאפשר שידומה, וכבר התבאר בפ"ו מהאמר השני כי הנפש אע"פ שאינו במקום, מצד שאינה נשם כבר יגבילה הצד כדי שתקבל צער כמו שיגבילה הגוף אע"פ שאינה במקום, וזהו שאר"ל (פסחדין דף כ"א ע"א) אמר לו אנחנונום לרבי יוחנן גוף ונשמה לפמור עצמן מן הדין, גוף אומר נשמה חטאה כי מיום שפרשה ממני הדיני כאבן מוטל בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיים שפרשתי ממנו ורנינו כמו שאמרנו למעלה כן הצער ואכר לו אמשול לך משל למה הרבר דומה למלך ב"ו וכו' אף הקב"ה סביא את הנשמה וזרקת בגוף ודן אותם כאחר שנא' וקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדון עמו (מל"ב י') אל השמים מעל וזו הנשמה ואל הארץ לדון עמו זה הגוף וכו', והנראה לי בזה שכונתם לומר כי אף על פי שהנשמה דבר רוחני שאינה נתפשת במקום, והש' יגבילה במקום והוא שקראו גוף כדי שתקבל צער ועונש על מעשיה, והמקום ההוא נקרא גיהנם, וקראוהו גוף לומר כי כמו שהגוף יגביל מקום לנפש כי אע"פ שאינה במקום אחר שאינה חוץ לגוף היא מוגבלת בגוף בהכרח, כן מקום גיהנם שנקרא גוף יגביל הנפש כדי שתקבל בו עונשה, והסתכל מאמרם זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער שלא יצויר שיוני עונש לנפש אלא בהיותה מוגבלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני כי זה כבר יצויר שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום. ואולי זה היה מקום המעוות לאותן שאמרנו שצריך שידרכו הגופות לקבל השכר ושואן שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזוכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבל השכר, ואינו כן כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך הגבלת מקום לקבול העונש ואינו כן בשכר כמו שבארנו :

פרק לד העונש הזה שאמרנו שהוא מגיע אם לגוף ולנפש ביחד ואם לנפש בלבד, יתחלף באנשים כפי חלוק מדרגותיהם, כי מי שיש בידו מעשים

טובים קצת ויש בידו קצת עבירות א"א שיהיה גרן תמיד בצער המופלג ההוא שאמרנו (ב) כי הזמן יספיק לשכח ההרגל והמנהג, ולפי מה שאמרנו ר"ל (פסחדין דף י"ב ע"א) הזמן הזה הוא שנים עשר חודשים ואחר שנים עשר חודשים שהתמיד העונש ההוא יזכו למדרגה מה כפי המעשים הטובים אשר בידם, ויש שאחר שנים עשר חודשים שנשתכח מהם ההרגל והמנהג ע"י הצער ההוא ואין בידם מעשים טובים כדי שיוכו בהם לשום מדרגה שישארו נעדרים אחר שאין בהם הכנה כלל לקבל השכר ההוא הרוחני, וזהו כרת הנוכח בתורה על הנפש, ועליהן הוא שאמרנו רבותינו ז"ל לארר י"ב חודשים גופן כלה ונשמתן גשרפת ודחה מפורות תחת כפות רגלי הצדיקים, ויש רשעים אחר שגרונם בעונש נצחי כפי מעשיהם ואתם שכברו בתורה ובעקריה כמו שביאר בער"י, ואלו צריך הגבלת מקום אל הנפש להתמיד בו העונש כמו שאמרנו, ויש שאחר י"ב חודשים יזכו למדרגה גדולה שהרי אמרו (שם דף ק"א ע"ג) על שמואל הנביא שזיה צדיק גמור שכל י"ב חודשים היתה נשמתו עולה ויורדת, ואמרו שבעבור זה היתה יכולה בעלת אוב להעלותו לפי שהיה תוך י"ב חודשים כמו שאמרה אלהים ראיתי עולים מן הארץ (ש"ס כ"ח) אבל לאחר י"ב חודשים נשמה עולה ואינה יורדת, וזה ממה שיוזרה שאפילו הצדיקים הגמורים יקשה עליהם בתחלה להעתק מהדברים החומריים שהורגלו בהם עד

שרשים

פ"ל"ד (ב) כי הזמן יספיק לשכח ההרגל והמנהג. לאיום זמן לזכ כי ע"י העונש שיקבל בתוך זמן פ"י כי די כזה כשיהיה לו העונש זה וספר מהעבירות שהיה מורגל כסם ולא יעשה

מאמר רביעי פרק לד לה העקרים

עד שיודעו זמן מה והזכות והוא מתמיד י"ב חדשים כלומר זמן מקיף בר' תקופות שהם כוללים כל החלופים שיקרו בזמן, זה שאמרו בבבא מציעא (דף ל"ז ע"ה) ברבה בר נחמני כי סמוך למיתות בהיותו בורה מפני הפרש פקד המלך שהיה רוצה לתפשו ראה או שמע בחלום או במראה (נ) שהיו הנפשות אתר המות מתעסקות בדיוני הננעים שהורגלו בהם בחייהם עד ששמע אותן חלוקות באם בהרת קדמת לשער לבן וכו' ושם הוא ספק מתיבתא דרקיעא אמרי ממא וקדישא בריך הוא אומר מהור ושמע שהיו אומרים מאן נוכח לנא רבה בר נחמני דבקי באהלות וכו', שיראה מכל אותו הענין שנזכר שם שהנפשות הן משתוקקות אתר המות להתעסק במה שהורגלו בו בהיותן בחיים, זה שאפילו נפשות הצדיקים הן מתעסקות בדיוני הננעים והמהירות והמטמאות שהיו מתעסקות בהן בהיותן בחיים, אבל התשוקה ההיא אמרו שתכלה ב"ב חדש, וכבר הפליגו ר"ל בזה במקומות רבים עד שאמרו על רבינו הקדוש כל בי שמישהו היה אתי לביתו ומקדש, להיות שאף אחר המות ישתוקקו נפשות הצדיקים לעשות המצות שהורגלו בעשותן בהיותן בחיים עד שרבינו הקדוש היה בא לביתו בכל לילי שבת לקדש, וזה הענין נמצא לקצת החסידים אבל לא יעבור שנים עשר חדשים כמו שאמר לאור שנים עשר חדש נשמה עולה ואינה יורדת. וענין אליו שהיה עולה ויורד תמיד הן עוד היום לא נמצא כן לוולתו מן הצדיקים כמו שכתוב בספר הוודר בפרשת ויקהל שם אמר ורוא אשכנא בספרא דארים דאמר באינון תולדות דעלמא ורואה דיהוה דלעלמא בארעא ויתלבש בגופא ואליו שמה ובהוא גופא יסלק וישתלל גופיה וישתאר בסערא וגופא דנהורא אחרא ודמן ליה למתיו גו מלאכי ובתר כן יהוה ויתלבש בהוא גופא דאשתאר בסערא ובהוא גופא יתהוי לתתא ובגופא אחרא יתהוי לעילא דא איהו דמי עלה שמים וירד לא הוה בר נש דסליק לשמא רואה דיליה ונחית לבתר לתתא בר מאליו דא איהו דסליק לעילא ונחית לתתא, עד כאן לשונו שם, והוה סוד המלבוש שנזכר ברבירי חכמי הקבלה ולא אוכל לפרש יותר מזה :

פרק לה האמונה בתחית המתים ראוי ומחוייב לפי קבלת האומה כמו שבארנו בפרק כ"ג מן המאמר הראשון ואע"פ שאין ההקש גזר כך אחר היות הדבר הזה מציאותו מציור אצל השכל ראוי להאמין אותו כמו שבארנו שם בפרק כ"ב, וכ"ש אחר שהעיד עליו הנסיון שהרי אליו החיה בן הצרפת ואלישע בן השונמית כמו שמפרש בפסוקים וכל דבר שיעיד עליו הנסיון ראוי להאמין אותו אף אם לא יגוררו ההקש, כמו שמציאות אבן המגנטים תמשוך הברזל הוא אמת נגזר אע"פ שלא יגוררו ההקש הואיל ועיד עליו הנסיון, א"כ ראוי להאמין שהקב"ה יחיה את המתים אף אחר שיחזרו לעפרן, כי הדבר הזה מציאותו מציור אצל השכל, ודרך הבנת זה הענין שיהיה תחיה ולא יצירה חדשה, הוא, לפי שאין ספק שהדבר שקבל אי זה שפע או כח עליון פעם אחת אע"פ שנסתלק ממנו השפע או הוסר ממנו הכח והוא הנה הדבר ההוא יותר מוכן אל שיקבל אותו פעם שנית ממה שהיה בראשונה, כי העצים שגדלו פעם אחת וקבלו צורת האש אע"פ שגבבו הנה הם יותר מוכנים לקבל צורת האש פעם שנית מאשר היו בראשונה, וכמו מי שקבל רוח נבואה פעם אחת ונסתלק ממנו שהיה יותר מוכן אל שיקבלו פעם שנית ממה שהיה בראשונה, וזה כי הדבר שקבל אי זה שפע או כח עליון אע"פ שנסתלק ממנו השפע או הכח ההוא כבר נשאר בסקבל ההוא אי זה רושם מהמעלה שהיה בשפע ההוא שקבל ראשונה, ובעבור זה הוא שאמרו ר"ל (מגילה דף כ"ה ע"ה) והשמותי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו) אף כשהן שומטין הן בקדושתן, ואמרו תשמישי קדושה נגנזו, וזה בעבור הרושם שנשאר בהם מהדבר האלהי שהמשכן לו או תשמיש אליו, וכן ע"ז הדרך נאמר שהגוף שהיה משכן לנפש שהיה כח עליון שאע"פ שתצא ממנו בעת המות שכבר נשאר בו איזה רושם מהכח האלהי ההוא שקבל ראשונה, וראיה לדבר האיש ההוא המת שנקבר בקבר אליו שהיה כח בעצמות אליושע לרחויותו כשנגע בו, ואין ספק שנשאר אליושע כבר הסתלקה מהגוף מכל וכל כי כבר עבר עליו שנה שמת כמו שהעיד הכתוב ע"ז, ואעפ"כ כשנגע האיש המת ההוא בעצמות אליושע קם ועמד על רגליו, וזה מצד הרושם שנשאר בעצמות מהדבר האלהי שהיו משכן אליו, ובסבת זה הוא שאנו משתמחים בעת צרה על קברי הצדיקים מצד הרושם שנשאר בעצמות ההם מהדבר האלהי שהיו משכן לו והם יותר מוכנים מולות להמצא על ידם השפע האלהי, כמו שהיה הענין במשה משה שעם היותו עין יבש מצד שנמצא ביד משה בעת שהתחיל השפע הנבואי לחול עליו היה הוא מצטרף תמיד בעשיית

שרשים

אותם עוד : (כ) סהיו כנפשות אחר המות מתעסקות וכו'. וזו אינו מנואר בדברי ר"ל מלא סתמנות ממש כוונתם כך :

שהנר

ספר מאמר רביעי פרק לה העקרים קעז 353

בעשית האותות אמר הש"ת למשה ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות (ספד ד'), ואמר אלישע לגחזי ושמת משענתי על פני הנער (מלכים ב' ז' ד'), תע'ז ודריך הוא הענין בתורת המטים, כי גוף הצדיק מצד הרושם שנשאר בו כהרוח האלהי שהיה משכן לו היה מוכן בלי ספק אל שיקבל הרוח האלהי והוא שנית יותר ממה שהיה בראשונה כאמרו ז"ל מאי דלא היה הזה הוא מאי דהוה לא כל שכן, כלומר שהדבר שלא היה ראוי לקבל כח עליון וקבלו פעם אחת כ"ש שראוי שיקבלנו פעם שנית, לפי שכבר נשאר בו איזה רוח והכנה לקבלו פעם אחרת יותר בנקל מבראשונה, והמקבל שיש בו הכנה לקבל איזה כח או שפע כאלו יש בו כח להכריח הנותן להשפיע עליו השפע או הכח ההוא כמו שנראה שהאש שאין מדרכו לירד למטה (ה) שהגר כאשר נשאר אחר שכבה כח האש בה ומעלה עשן כל שהוא אם יושם הגר ההוא שכבה תחת גר אחר הלק יכריח העשן העולה מן הגר שכבה כח האש אשר בגר הדולק להוריד הלהב דרך העשן אל הגר שכבה וישוב להדליק כבראשונה. ולזה הוא שדמה הכתוב נשמת אדם לגר באמרו גר אלהים נשמת אדם (מלאי כ') כלומר כי נשמת אדם היא כאור הגר הדולק, לפי שכמו שאור הגר הדולק אף אחר שנשתלק האור מהפתילה תשוב להדליק שנית יותר בנקלה מבראשונה בסבת הרושם שנשאר בה מראש כן אור הנפש אחר שנשתלק מן הגוף אפשר שישוּב אל הגוף ויחול בו שנית בסבת ההכנה שנשארה בו יותר בנקל ממה שחלה בו בתחלת היצירה; זה יהיה כאשר תגזור התכונה האלהית, אבל לפי שזה הדבר רחוק מאד מדרך הטבע ייחסו אנשי כנסת הגדולה במטבע הברכות זה הדבר אל גבורת הש"ת ואמר אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה ורב להושיע כלומר אתה גבור (ז) ויכול על כל דבר שצריך מציאותו אצל השכל ואין גבורתך כגבורת ב"ו כי גבורת ב"ו היא להמית את החיים וגבורת הש"ת בהפך שהיא להחיות את המתים, והזכירו בברכה זו חסדיו של הקב"ה עם בריותיו בהיותם בחיים ואמר מכלכל חיים בתם, ואחר המות אמרו מחיה מתים ברחמים רבים, ואמרו אח"כ סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים וכו' לרמוז שאין גבורת המקום כגבורת ב"ו, כי גבורת ב"ו היא להשפיל את האנשים ולהבינם וגבורת הש"ת הוא בהפך שהוא סומך נופלים, וכן גבורת ב"ו להכות ולפצוע ולהחליא והש"ת בהפך שהוא רופא חולים, וכן גבורת ב"ו הוא לענוש נכסים ולאסור במאסר והש"ת בהפך כי הוא מתיר אסורים, וכן גבורת ב"ו הוא (ג) להבטיח על שקר מרעתו, כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אליו לומר לו שיקיים אמונתו, והש"ת בהפך כי הוא מקיים אמונתו, ולא לחיים בלבד שהם מבקשים מלפניו, כמו שאמר המשורר וזכר דבר לעברך על אשר יהלתני (מכיל ק"ט) אבל גם לישיני עפר שהם המתים שאין בהם כח לבקש מלפניו על עצמם הוא מקיים אמונתו להם להחיותם, כמו שכתוב בספר התורה אני אמת ואחיה (דברים י"ג) וארז"ל יכול מיתה באתר ותחיה באתר ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחציה ורפואה באתר אף מיתה ותחיה באתר (פסחים ס"ח ע"א, מסכתין ז"א ע"ב), ועל היות זאת האמונה היותר מיוחדת מן האמונות המקובלות באומה קבעה מיד אחר ברכת אבות והזכירו לשון רחמים רבים על תורת המתים לפי שחיי האדם נחלקים לג' חלקים שני העליה ושני העמידה ושני הירידה, ובג' החמים הללו הקב"ה זן את האדם ומעמידו בחיים חיותו בהן ובהם וברחמים, ועל כן נזכרו אלו הג' לשונות בברכת הון שתקן להם משה לישראל כנגד שלשה זמנים הללו, כי בשני העליות (ד) שהתמורה הנעשית מן הכזון היא רבה (ה) ויותר מן ההתכה אין צריך חסד גדול להעמיד אדם בחיים, אלא כי לפי שהתמורה אינו דומה מכל וכל לליחות השרשי צריך איזה עזר אלהי

. שרשים

התמורה וכו'. עד"מ ראונו אצל מרגלית אתה גדולה היתה שזו עשרה וזכונים ומלא אחרת תחמיה שהיא יותר גדולה אצל אלהים כל כך יפה כראשונה ואליה שזו כי אם תשעה וזכונים וא"כ עם היות שזאת מרגלית יותר גדולה מהראשונה חזק"כ לא חזר אליו כל ההפסד שהפסיד. כמו כן הכח והחיוק הזה שהוא מתפשט בכל האברים בסבת המזון שאכל הוא הרבה יותר מן הכח שהלך ממנו כבר קודם שאכל זה המזון ואעפ"כ נשתנו האברים קצת מביראותם הראשונה ולא הגיעו אל תכלית ביראותם עם כל וכל, כי א"ל שיחזרו הד' יסודות ע"י התמורה הכול לביראותם ולליחותם כפי הצורך להם

פרק לה (ה) שהגר כאשר נשאר אחר שכבה כח האש כה ומעלה עשן וכו'. פ' גאס יכבה הגר וישאר זה עוד קצת כח מהאש והוא שיעלה עדיין עד אשר יאז חס וינש הגר וכו': (ב) ויכול על כל דבר שהוא מציורי וכו'. לאמקו מה שהוא מן הנמנעות אצל השכל כמו שנתבאר לעיל במ"א פכ"ב: (ג) להטריח על שקר מדעתו. מדעתו ורצונו הוא מנטיח את האדם ואינו מקיים כנמחתו: (ד) שהתמורה הנעשית מן הכזון היא רבה. לפי שנאותו ומן יתפשט כח המזון על כל האברים ויזקן לכל אחד כח וביראות רב על צד היותר עז: (ה) ויותר מן ההתכה וכו' אלא לפי [העקרים]

אלה וע"כ יספיק להן הן האל יתברך. ובשני העמידה (י) שהתחבה היא שה אל התמורה או קרוב לה יצטרך עוד יותר גדול והוא חסד האל להעמידו בחיים. ובשני הייריה (י) שהתחבה מרובה מאד מהתמורה בהא מהמון צריך האדם רחמים להעמידו בחיים, אבל לאחר המות לא יספיק להחיות את האדם לא הן ולא חסד ולא רחמים אבל צריך רחמים רבים, ולזה אמרו מהיה מתים ברחמים רבים. הדרך התחיה לפי מה שנמצא לרבנותנו ז"ל שאמרו שיש מל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים נראה שהתחיה תהיה כשיוירד הקב"ה מל על הארץ יהיה כח הטל שהוא כח טפת זרע הזכר לתת הצורה, והעפר יהיה כסבת הכנה שבו מורע הנקבה לתת החומר, (ח) ונבואת יחזקאל על המתים שהחיה תחלוק על זה הרעת לפי הסובן ממשש הכתובים. ואמנם (ט) יהיה על אי זה דרך שיהיה אם אותן המתים אחר שיהיו יאכלו וישתו ויולידו וימיתו בדרך עולם או לא יהיה כן, כבר בארנו שהדבר הזה נחלקו בו גדולי האחרונים, כי הרמב"ם ז"ל ורבים אשר אתו מחבמי ישראל אומרים שהמתים אחר שיהיו ישתמשו בכל הרגשותיהם החושיות כמנהג העולם ואחר ימותו וישבו לעפר, והרא"ם והרמב"ם ז"ל אומרים שאחר התחיה יהיו המתים מה שאפשר להם להיות כפי טבעם ואחר כך יורדו גופם כאלהו ויתקיימו בגוף נפש וכן או והלאה לא ישתמשו במרגשים ולא יאכלו ולא ישתו ולא ימותו ויתקיימו תמיד בלא אכילה ושתייה. (י) וגם יראה שהוא דעת קצת רבנותנו ז"ל (מסדרין דף נ"ב ע"ה) שאמרו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרם, וזה הרעת ג"כ אע"פ שיראה בו כבר אפשר שתבא האמונה בו כי כבר יצויר מציאותו אצל השכל, והעיד עליה הנסיון במשה שנתקיים ארבעים יום וארבעים לילה בלי אכילה ושתייה אף על פי שמושה לא נתקיים תמיד בגוף כי מת בבא עתו, והם יאמרו כי יתקיים תמיד וראיתם מאלהו. והתשובה לכל זה וכיצא בו הוא כמו שהשיב רבי יהושע בן חנניה לאנשי אלכסנדריה לכשהיו נחכים להם (נדף דף ע' ע"ה). ומה שראוי לעיין בענין התחיה הוא אם התחיה כוללת לכל העולם כמו שקצת האומות אומרות, או תהיה לכלל האומה או לקצתם כי זה דבר לא נמצא בכתובים רמו חזק, וזה כי מה שנאמר לדניאל ורבים מישני ארמת עפר יקומו (דניאל י"ב), אם הוא רמו לתחית המתים יורה על שהתחיה לא תהיה לכלל העולם ולא לכלל האומה וגם לא לרובם אלא למעטים מהם, כי לשון רבים אינו נאמר על רוב יושני ארמת עפר אלא על מעטים כמו ורבים מעמי הארץ מתידיים (ספר ח'') שאינו נאמר על רוב עמי הארץ אלא על מעטים מהם הם שלשה או ארבעה או חמשה או עשרה או מאה או אלף. כמו רבים יחלו פני נדבי (מל"י), וכן אמרו רבנותנו ז"ל גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים תחית המתים לצדיקים בלבד (מנעין דף פ' ע"ה) ואם נאמר שתחית המתים תהיה לכלל העולם או לכלל האומה שחיו כלם ויעמדו בדין ביום מועד לדין את כל העולם והצדיקים ישארו בחייהם מתמיד והרשעים ישבו בחיים בצער תמיד, לא יהיה הכתוב א"כ מדבר על ענין התחיה, אבל יובן על הדרך שאמרו קצת (כ) הפשטנים כי מסוק ורבים מישני ארמת עפר יקומו הוא רמו אל התרוממות האומה השפלה אם בימי החשמונאים ואם בימות המשיח, ואחר שבזמן ההוא תקין האומה השפלה או רבים מהנשואים ממנה שהם כישנים בארמת עפר ויעלו למעלה מתמדת לא תרד האומה מהמעלה ההיא לעולם אבל השאר במעלה, ועובדי עוב"ם ורשעים ישארו תמיד שפלות ונכונות תחתיה וזה אמרו אלה לחיי עולם, ואלה לתרפות ולדראון עולם (דניאל י"ב), והביאו קצת האחרונים ראיה לרברי המפרשים הללו ואמרו כי המתים שהחיה יחזקאל היה במראה הנבואה כמו שאמר הכתוב היתה עלי יד ה' ויציאני ברוח ה' וגו' (יחזקאל י"ז) וכל הפרשה היה משל לשפלות אומות ישראל בגלות בבל שהיו כמתים קבורים באפס תקוה וחורו בבית שני להיות במעלה גדולה בימי החשמונאים שנתרסה עבודת אלילים בימיהם, ואז כל העולים מגלות בבל הכירו וידעו כי ה' הוא האלהים, אמר הכתוב מעיד על זה העצמות האלה

שרשים

אבל נבואת יחזקאל: (ט) יהיה זה על חיה דרך שיהיה. פירוש הן שיהיה הסתיה כדעת רז"ל וכן שיהיה כמו המזון מנבואת יחזקאל מ"ח צדיקים לנו לידע אם אותן וכו': (י) וגם יראה שהוא דעת קצת רז"ל וכו'. עיין במסכת סנהדרין פ"א דף נ"ב ע"ה, ועיין שם ברש"י בנבואת דברי רז"ל אלו ותראה שאין דעת רז"ל מסכתא כזה עם דעת הרא"ה והרמב"ם כלל וגם הוא גם כן קצת נגד דברי הרמב"ם ע"ש: (כ) הפשטנים המפרשים

להם נלי שום שני כמו שהיו בתחלת יצירתו וכן הם צריכים קצת אל עזר אלהי. ולשון התכה הוא מלשון כחלל מחיכו (איוז י'): (י) שהתחבה הוא שזה אל-התמורה. הכח והחיות נבא אל האדם בתמורה המאכל הוא אינו יותר מהכח שהלך ממנו כבר ולא הגיעו האברים אל תכלית דריאותם ונשתה הכנה ממה שהיו בראשונה: (י) שהתכה מרובה מהלך. שהכנה ויכרה דריאות כלך ממנו ממה שחור אליו: (ח) ונבואת יחזקאל.

ספר מאמר רביעי פרק לה העקרים קצת 355

האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו אברה תחותנו נגזרנו לנו (שם) ובסוף אמר הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל ארצתי ישראל, וכל זה משל על עלייתם מהגלות והתישבותם בארץ ומתוך כך הכירו הש"ת, אמר הכתוב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם וגו' ונתתי רוחי בכם והייתם והנחתי אתכם על ארמכתכם (שם), וכן הוא מסקנת הגמ' בפ' חלק (מסכתין דף ק"ג ע"ב) ר"י אומר באמת משל היה, ואע"פ שנחלקו עליו בבכרוא ואמרו אני מבני בנייהם ואלו תפלין שהניח לי אבי אבא, נחמא בעלמא קאמר דהא קיימא לן כל באמת (משל היה) הלכה היא, ולפי דברים הללו כי ורבים מישני אדמת עפר וקיצו (דמיל"ג) אינו מרבר על התחיה אפשר שתהיה התחיה כוללת אם לכל העולם או לכלל האומה, אלא שלא ימצא בכתוב רמז אליה כי אמרו הקיצו ורגנו שוכני עפר (משנה כ"ו) (ב) כמו מקום מעפר דל (שמואל א' ז') וכיוצא בו, ויאתן תחית המתים על צד הקבלה בלבד כי אני אמית ואחיה כחצתי וגו' שאמרו רז"ל מה מחץ ורפואה באחד אף מיתה ורפואה באחד (ספנים דף ס"ה ע"ה) אין זה הבטחה על תחית המתים אלא הוראה על היותו יכול לעשות כך. ואמנם אם נאמר שתחית המתים היא כדי להשלים שכר טוב אל הגוף שנצטער בעבודת הש"ת ושהוא ראוי בחק משפטי השם ית' היושר האלרי לשלם שכר אל (מ) העובר עצמו ועונשו אל הממרה עצמו ולא לזולתו, ואף על פי שאינה מענה גמורה לפי שהעונש (נ) ישולם אל העובר לא אל הכלי כי אין ראוי שישולם העונש אל החרב אלא להורג [ב] מכל מקום יתחייב שנאמר שהתחיה לא תהיה בזמן המשיח לפי דעת האומר אין בין העוה"ז לימות המשיח (ס) אלא שעבוד מלכות בלבד (פנא דף פ"ג ע"ה), ולא תהיה התחיה לפי דעת האומר הנוכח אלא ליחידים סגולות כמשה ואהרן חוללים שיקומו אז על דרך נס לפרסם אמונת הש"ת בעולם. ואולם לפי הדעת האומר שהתחיה תהיה לשלם שכר לגוף העובר ועונשו אל הממרה. עיקר תחית המתים תהיה ליום הדין לכלל האומה או לרובה או לכלל העולם או לרובו, כי כלם ראויים לשכר ולעונש, אלא שזה הדעת רחוק מאד משיושכל, כי אם נאמר שהתחיה תהיה לגוף כדי לשלם לו שכר צערו ושהיה בתענוג מתמיד בלי אכילה ושתיה ושלא ישתנה מיום אל יום כהשתנות גופותינו היום, מי יתן ואדע אז זה גוף יקום לזמן התחיה, כי הגוף האנושי משתנה תמיד מיום אל יום (ט) כפי המזונות היורדות אליו וראוי שיקומו עם ראובן גופות רבות מתחלפות כפי התחלפות ועותיו כדי שיתענוגו כלם. (פ) ונאמר שיקום ראובן ובמה מתחלף אל המזון הקודם כדי שתחול נפשו בחומר ההוא עם המזון ההוא ושיתענג החומר הדומה אל חומר כמזוננו למעלה בשם הרא"ה ז"ל, א"כ היושר האלהי שאמר שהוא מביא אל תחית המתים כדי לשלם לו שכר עמלו אינו כן (י) כי אין ראוי שישולם שכר אל שמעון חלק העבודה אשר עבר ראובן, וכבר פירשנו בשעבר (ק) המאמר שהביא לחשוב שהשכר והעונש יהיה לגוף גם כן כמו לנפש, ובאורו

שרשים

נחפז. פי' וכל גוף וגוף היה סוכל צער וטורח בעבודת הש"ת ובעבור זה הוא מחוייב שיצא השכר לכלל ויהיה א"כ ראוי שיקומו עם ראובן וכו'. ועיין מזה ג"כ לקמן בפ"א: (פ) ושנאמר שיקום ראובן בחומר ובזמן וגו'. פי' ואם נאמר שיצא הש"ת לראובן גוף חדש שלא היה לו מקודם רק שיהיה הגוף החדש הזה דומה בחומר ובזמן להחומר והמזון שהיה לו מקודם: (ז) כי אין ראוי שישולם שכר. להגוף החדש הזה בעבור הטורח והצער שהיה להגופות הקודמים והוא עצמו לא היה משתלם בשום עבודת הש"ת: (ק) האומר שהיה לחשוב שהשכר וכו'. לעיל סוף פרק ל"ב מפרש המחבר מה היה הטעות מאותו שחשבנו שהשכר

המפרשים פשוטו של כחז: (ל) כמו מקים מעפר דל. ע"ד מקים וכו': (מ) העובד עצמו. כלומר אותו הגוף עצמו שהיה פועל ועושה המצות וכן הממרה עצמו אותו הגוף בעצמו שפעל ועשה הטבירות ולאטקוי הגוף הכא אליו אח"כ ע"ד שיתבאר בסמוך: (נ) ישולם אל העובד. אל הכסף ואמר זה כדי להחיותו בזה דעת הרמב"ם שאמר שהשכר והעונש אינו כי אלא לנפש: (ס) אלא שעבוד מלכות לבד. פי' ואם נאמר שהתחיה תהיה בזמן המשיח אם כן למה נאמר שאין שום השמחות בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות והלא יהיה ג"כ תחית המתים, ופיין צנפנים: (ע) כפי המזונות היורדות אליו

ענפים

פרק לה [ב] מכל מקום יתחייב שנאמר שהתחיה לא תהיה בזמן המשיח וכו'. ולא תהיה הסתירה וכו'. מי יתן ואלעזר למה הקשה המהגר קושא זו דוקא על הדעת האומרת שהתחיה תהיה היא כדי להשלים שכר טוב אל הגוף וכו' והא' חפילו לפי דעת האומרת שהעונש ישולם אל העובד ולא אל הכלי וכו' ג"כ יתחייב שנאמר שהתחיה לא תהיה בזמן המשיח לפי דעת האומר אין בין העוה"ז וכו' וכן

ספר מאמר רביעי פרק לה לו העקרים

(ר) ובארנו שאין ענין השכר שזה לענין העונש כי טבע העונש יחייב המצא גוף או דבר מגביל לנפש כדי שתקבל הנפש עונשה בו מה שלא יחייב כן בשכר, ובעבור זה הסכים הרמב"ם שעיקר הגמול האלהי אל האדם הוא לנפש ולא לגוף, ולזה מה שיראה שעיקר התהיה לא תהיה לתת שכר לגוף אלא כדי שיקנה האיש ההוא שלמות יותר גדול מאשר קנה בתחלה כשהיו לו המונעים המעיקים מבהוץ כמו מצד הגלות או העוני או זולת זה ולא בא העיבור כצד רוע בחיורו ומצד עצמו כלל, ואם כדי להודיע עונש ויכולת השי"ת ולפרסם בעולם אמונת האמת, ולפי זה יתחייב שהתהיה לצדיקים בלבד ככו שאמרו רז"ל שתהיה התהיה בזמן המשיח, נמצא בכתוב כמך אליה במה שנמצא שנאמר לדניאל ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין (דניאל י"ג) וקץ סתם יאמר על קץ הגאולה, ואמר ותנוח כלומר שימות קודם הקץ ואחר כך ותעמוד לרמוז על התהיה שיהיה בזמן המשיח לצדיקים גמורים, ואם יאמר קץ על המיתה שהוא כמו (נפלאים ו') קץ כל בשך יהיה ותעמוד ג"כ הבטחה על שיחיה הוא בתהיה המתים, שאם היה מדבר על עולם הבא אהרי המות איך יאמר כי אחר שימות יעמוד לגורל קץ הימין כי אין ענין לקץ הימין עם עוה"ב, אבל בלי ספק ירמוז על התהיה ההיא לצדיקים בזמן המשיח. והתהיה הכוללת שתהיה ליום הדין לא נמצא בכתוב רמז אליה כי מה שאמר הכתוב וקבעתי את כל הגוים והורדתי אותם אל עמק יהושפט ונשפמתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל וגו' (יואל ד') אינו מדבר בתהיה כלל לפי קשר הפרשה, והאמן על צד הקבלה בלבד, וזהו הדרך היותר נכון שבררתי מדברים הללו, והאומר שבזמן התהיה יעמוד הגופות בנועם מתמיד בלי בצער מתמיד בלי אכילה ושתייה ושלא ימותו עוד אחר התהיה כדי שיקבלו שכר מתמיד או עונש על מעשיהם ושתהיה לא תהיה לכל העולם ולא לכלל האומה ולא לרובה אלא למעטים כמנהגם הצדיקים הגמורים, הנה הוא כמו שקבץ בין (ט) הסלוק והקיום ולא ירגיש בזה כי האומר שהתהיה היא לקצת האנשים וזולת קצת אין התהיה לשלם שכר אל הגוף אלא או לפרסם אמונת השם בעולם ומצד הגם הנפלא הנראה לעין, או לתת דרך אל הצדיק שיוכח לנועם ומדרגה אשר לא יכול לזכות אליה בראשונה מפני עול הגלות ויהר המדרות והמעיקים המונעים את האדם מלהשיג השלמות שאפשר לו כפי טבעו :

פרק לו ואחר שנתבאר ענין השכר והעונש שסמנו רחמי ובעוה"ב (ה) אם לנפש לבדה ואם לגוף ולנפש כאחד, ראוי שנחקור מעניני אם הדין נותן שיהיה השכר והעונש זמני או נצחי, ונאמר כי כפי השווי והיושר האמתי ראוי שיהיה השכר והעונש מתמיד ונעדר אל הפעל שבעבורו יקובל השכר או העונש, ואחר שהפעל ההוא זמני ראוי השכר והעונש שיהיה זמני כפי הפעל הזמני מבלתי שנביש אל ערך העובר או הנעבר, כי מי שהיה את חבירו וכיסא את עינו או שבר את ידו ראוי שיסכא את עינו או ישברו את ידו, וכן מי שזעזע את חבירו כשעור שעה ראוי שיהיה ענשו לצערו כשעור שעה ולא יותר כפי היותו והשווי האמתי, ומי שההנה את חבירו מעט ראוי שיהיה שכרו מעט כשעור ההנה או התנוג שקבל האחר. וא"כ אפוא במה יוכח ילד אשה לשכר נצחי ולנועם כחמיד לנפש לבדה או לנפש ולגוף כאחד כפי מה שיאמרו בעלי הדתות וכפי מה שבארנו אנחנו, ואם נאמר בשכר (ז) שאינו נעדר ע"ז הדרך אבל כפי ערך מי שהעבודה אליו כמו שהוא נוהג הדין כן לפי הסכמת האנשים והיושר המדיני, כי מדרך השכר והעונש הנמשך בין בני המדינה לשעור השכר כפי ערך הנעבר לא כפי ערך העבודה, כי מי שעובד שר גדול הנה שכרו יותר גדול מהעובד לאדם אחר והעובד המלך שכרו יותר גדול מהעובד שר אחר. וכן כאשר תגדל מעלת הנעבד תגדיל מעלת השכר, ויהחייב מזה שאם מדרגת הנעבד הוא בלתי בעלת תכלית שיהיה השכר בב"ת ומוזה הצד יעדרו בעלי הדתות שכר בב"ת בעבודת השם לפי שהוא יתב"ב במעלה, ויתחייב

ישרים

פרק לו (ה) אם לנפש לבד וכו'. כלומר כן לפי דעת הרמב"ם שאמר שהוא לנפש לבד וכן לפי דעת הרמב"ם שאמר שהוא לגוף ולנפש ביחד: (ז) ונאמר כפי ע"ז הדרך וקיום. נתבאר לעיל פ"כ מתאחר ב' :

ע נ פ י ס

ולפי זה שום חילוק אם השכר והעונש הוא גם לגוף או לנפש בלבד. וגם מה שאמר ולא תהיה התהיה לפי דעת האומר המכיר אלף ליחדי בטווח וכו' אינו מתבאר. ואפשר שלא היה כוננו המתבאר כאן דוקא על הדעת האומרת שמתית המתים הוא כדי להשלים שכר טוב אל הגוף וכו' רק שהיה כוונה לישא וליתן מעטן הסתים

ספר מאמר רביעי פרק לו העקרים קעט 357

ויתחייב לפי זה ג"כ שיהיה עונש ממרה פי השם בב"ת ע"ז הדרך. אלא כשיעוין זה הדרך הנהוג בין האנשים בענין השכר כפי התחלפות המעלות נמצא שאין ראוי שיהיה לו שכר כלל בשכר עבודת השם, וזה כי העבודה הנעשית למלך בורא ראוי שיקובל עליה שכר יותר גדול מעל העבודה הנעשית לאדם אחר כפי מדרגת התועלת המקובל מהעבודה, ואחר שתועלת שיקבל המלך הוא יותר נערך מהתועלת שיקבל אדם אחר ראוי שיהיה השכר יותר גדול, אבל השי"ת אחר שאינו מקבל שום תועלת בעבודה כלל כמאמר אליהוא אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח (איוב ל"א) א"כ אין ראוי שיהיה השכר נערך אל הנעבד אלא אל העבודה וכפי המורח שסובל העובד בעבודה ההיא, ואחר שהעבודה נעשית בזמן ראוי שיהיה השכר זמני, וכן העונש ע"ז הדרך ראוי שיהיה ג"כ זמני כמאמר אליהוא אם חטאת מה תפעל לו ורבו פשעך מה תעשה לו (ס). אלא שכאשר יעוין זה הדרך בענין העונש נמצא שאינו נכון כי העונש ראוי שיהיה נערך כפי ערך מה שהמרו את רוחו, וזה כי אף אם אין מגיע מהמרי אל השם שום הפעלות מ"מ אחר שכ נת החוטא לעשות הפך מצות השם שה"א בלתי בעל תכלית במעלה ולמרות עיני כבודו ראוי שישמש אל החוטא למרי עצום כפי כונתו כי לכך חלקה התורה בין שוגג למזיד לזו ות שיעקר החטא הולך אחר כונת החוטא לא אחר הפועל בעצמו, כמו מי שהמירה פי מלך גדול ועבר על מצותו שאע"פ שלא הגיע מזה שום נזק למלך הוא חייב מיהה כי אחר שהיתה כונתו לזולל בכבודו של מלך ראוי שיהיה נענש כפי כונתו לא כפי הפעל המגיע מכח בלבד, ולזה ראוי שיהיה העונש המגיע לרשע נצחי כמו שהשי"ת נצחי ובב"ת, וכן יראה שהוא דעת ר"ל שיש עונש נצחי מגיע לרשעים על פעל זמני אמרו במסכת ר"ה (דף י"ז ע"ב) על קצת הרשעים שיוורדים לגיהנם ונרונים בה לדורי דורות שיראה מזה שיש עונש נצחי ונערך אל הנעבד ולא אל העובד, ומה יראה שאע"פ שאין ראוי בשכר שיהיה נצחי ונערך אל הנעבד לפי שורת הדין כמו שבארנו ראוי שהעונש יהיה נצחי ונערך אל הנעבד כפי כונת החוטא כמו שבארנו, ויתחייב מזה לחלק בין השכר והעונש, כי השכר ראוי שיהיה משתלם כפי התועלת המקובל בלבד, ואחר שהעובד עצמו יודע שאין שום תועלת מגיע מזה אל הנעבד ראוי שיהיה שכרו זמני כפי הפעל הזמני שעשה או כפי המרד שסבל בלבד, אבל העונש ראוי שיהיה נצחי כפי כונת החוטא שיכין למרות פי השם שהוא נצחי ובב"ת, ויראה שזה הדרך הוא אמתי מסה שפירש אונקלוס על פסוק ומשלם לשונאיו אל פניו (דברים י') שתרנם ומשלם לשונאיו שבין דאינן עברין קרמתי בחייהון לאובדיהון, שמשמעות דבריו הוא שהשי"ת משלם לשונאיו בחייהם שכר זמני על מעשיהם הטובים כדי שיענשו על העבירות שבידם באכדון נצחי, ואם היה הדין נותן שהשכר יהיה נצחי ונערך אל הנעבד איך יקפה השי"ת שכר כל בריה לשלם לו שכר זמני מעט תחת שכר נצחי שהיה ראוי לשלם לו, וכן אם היה ראוי לפי שורת הדין שהעונש יהיה זמני ובעל תכלית איך היה האל ית' מעט משפט לדין את הרשעים בעונש נצחי, וכמו שאמרנו ר"ל (ר"ס דף י"ז ע"ב) שהמינן יורדין לגיהנם ונרונים בה לדורי דורות תחת עונש זמני הראוי להם, ועל כן נראה שהאמת הוא על דרך שכתבנו כי שורת הדין נותן שיהיה השכר זמני והעונש נצחי וא"כ חזרה השאלה הראשונה בעיניה במה יזכה האדם לשכר נצחי ולתעם מתמיד כמו שאמרנו, וכמו שבעלי הרהות מיעדים שכר נצחי כמו שמיעדים עונש נצחי, וקבלת ר"ל מסכתא בזה שאמרו כי לעולם יירשו ארץ (יפיעס כ"א) ירבו על השכר הרוחני שהוא נצחי כמו שאמרו (פסוקין דף ב"א) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, ומה שנראה לי בזה הוא כי אף אם שורת הדין מחייבת שיהיה השכר זמני הנה השי"ת להותיר רב חסד ומטה כלפי חסד הוא נותן ומשלם השכר לעושי רצונו נצחי ובלתי בעל תכלית כמו שהוא יתברך נצחי ובב"ת במעלה, וזה מה שגרמו לאברהם אבינו במחשבה שאמר לו אל תירא אברהם אנכי מנן לך שכרך הרבה מאד (גנלס"ט ט"ו), כי לפי שהיה אברהם אבינו חושב שהשכר היה זמני כמו ששורת הדין נותנת והיה ירא שנתמעט זכותו או נתנכן במה שהגליה במלחמת החמשה מלכים לכך נאמר לו אל תירא אברהם אנכי מנן לך כלומר אל תירא שנתנכן ויכותוך כי אני הוא המשלם לך שכר שיכולתי בלתי בעל תכלית ולכן יהיה שכרך הרבה מאד כלומר בלתי בעל תכלית כי השכר יהיה נתן בערך אילו לא בערך אילך ואל הפעל שהוא

שרשים

וכו. שאינו נערך אל המוכד אלא כפי כנענד :

כי

ענפים

סתחיה ככל זל מלדדי הדעות הטפלות בזה שכל ידי זה יתלכן ויתגבר דעמו ויזכר אלא שקיצר בדבריו במקום שהיה לו להאריך וי"ע .

ספר מאמר רביעי פרק לו לו העקרים

שהוא בעל הכלית, וסיים הענין והאמין בה' וחשבה לו צדקה ר"ל כי אברהם האמין בשם במה שיעד לו שכר הרבה וחשב שזה אמנם הוא צדקה וחסד מאת השם כי שורת הדין לא היתה מחייבת שיהיה השכר אלא זמניי בעל תכלית אבל על צד הצדקה והחסד היא בלתי בעל תכלית, והוא שנוכר בתורה בתשלום השכר שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור (דניס 1) וזה הלשון נאמר על זמן בלתי בעל תכלית כמו דבר צוה לאלף דור (מלסס ק"ה) תדע שבמקום אחר נאמר ועושה חסד לאלפים וגו' (שמות י"ט, דניס ס') ואין ספק כי לשון לאלפים נאמר על זמן בלתי בעל תכלית והוכיח חסד כרי שאתבאר מזה שהשכר הוא נצחי על צד החסד, ואולם העונש יהיה נצחי לפי שורת הדין כמו שכתבנו :

פרק לו הענין

שיחיה נצחי יראה שהדבר כן ממה שנמצא הש"י אומר למשה ושלחתי לפניך מלאך וגו' כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך (שמות ל"ג) הרי שחשש שישגיגם הכליון אם יעלה הוא ית' בשמו הגדול ושמו יעלה המלאך עמם יהיו נצולין מהכליון ואע"פ שישגיגם עונש אחר כמו שאמר הכתוב הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבך (שמות ל"ג) (6) כי לא ישא לפשעכם אין הכונה לומר שישגיגם עונש יותר גדול בהיותם מכירים פי המלאך ממה שישגיגם בהיותם מכירים פי השם, שדרי אמר הכתוב כי לא אעלה בקרבך פן אכלך בדרך, אבל הכונה לומר כי בהיותם מכירים את פי השם עם שיש חשש שישגיגם עונש גדול שהוא עונש הכליון מ"ם היה בזה תועלת אחר כי הוא יתברך יש בו יכולת לישא פשעם מש"כ במלאך שאין בו יכולת לישא פשעם, ועם כל זה אמר השם שיחיה יותר טוב להם שתהיה הנהגתם ע"פ המלאך כי אע"פ שלא ישא לפשעם לא יהיה העונש על כי לא אעלה בקרבך בדרך, אבל כמו שיחיה בהיותם מכירים פי ה' אם יעלה בקרבם ויהיו מונתגים על פיו בלי שום אמצעי כי יגיעם מזה חשש הכליון, הרי שבאר כי עונש המסרה פי ה' יותר גדול מעונש המסרה פי המלאך נמצא שהעונש הוא נעדר מן הדין אל הארון או אל המצוה או אל הנעדר לא אל העובר, וכן נמצא מרע"ה מתרעם על המרה הזאת במזמור תפלה למשה שהיה מתפלל להש"ת על בני הגלות והיה מרבר תוכחות על אורח הגלות, ולפי שהיה רוצה להתרעם על המרה הזאת והתחיל כמתנצל ואמר ה' מעון אתה היית לנו וגו' (מלסס י') כלומר רבש"ע אע"פ שאני מתרעם על מדת דינך על שאתה משער העונש בערך אליך ולא בערך אלינו מ"ם אני מודה כי כל דרכיך משפט ואני יכול לריב עמך לא בבחינת עצמנו ולא בבחינת עצמך ולא בבחינת העונש עצמו, לא בבחינת עצמנו שאני מודה ויודע שאנחנו גמולי מוכוהיך שעשית לנו מכות גדולות עד מאד ולא היה לנו לחטוא לפניך, ואחר שאין ראוי לנו לחטוא לפניך אין לנו להתרעם ממדת דינך ולא בבחינת עצמך אחר שאנו גמולי מוכוהיך כי אתה היית לנו מעון ומחסה ומסתר בכל דור דור, גם לא בבחינת עצם העונש לפי שאתה נצחי ובכ"ת, כי במסר הדין יולדו ותחולל ארץ ותכל מעול ועד עולם אהה אל נצחי ובכ"ת במעלה, וע"כ ראוי שיענש המסרה פי כבודך עונש גדול וע"כ אין אני יכולים להתרעם ממדת דינך לא בבחינת עצמנו ולא בבחינת עצמך וגם לא בבחינת העונש בעצמו כי יודע אני כי כל זה שאתה עושה ודיסורין שאתה מביא על האדם ומה שהשב אנש עד דכא אינה אלא לתכלית טוב כרי שישונו בני אדם בתשובה לפניך, וזה ותאמר שוב בני אדם, אבל מ"ם אני מתרעם ומצמער מן הרע הנמשך אלינו מזה הדרך כמה שאתה מאריך העונש בערך אליך שאתה בכ"ת והיה לך לשערך בערך אל האדם החוטא שהוא בעל תכלית, שאם תשערהו בערך אל מעלתך יכלה האדם כהרף עין כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה, וזמנם שנה יהיו, כלומר כשתשמוך כל העולם ביום כמו שעשית לדור המבול הנה יהיו כלם בשנה לפניך ובבקר כחצי יחלוף לפניך כמו ההציר שיוצא בבקר וחלף זמן גדול כי לערב יפולל ויבש, ומה ימשך לנו רע גדול כי עלינו באפך ובחמדתך נבחנו לפי ששחתה עונותינו לנגדך כלומר לפי שאתה מעריך עונותינו בערך אליך וזה התרעומות, וגם שאתה משים עלומינו כלומר העונות שהם נעלמים ממנו, או שעשיתנו בימי עלומינו, לכאור פניך ר"ל נגד עיניך שלא תשכחם, וימשך מזה כי כל ימינו פנו בעברתך לפי שאתה משער העונש בצירוף אליך וכלינו שנינו כמו הנה, ר"ל שנינו שהוא חסן וזהו (3) מהכמה המתדבק יכלו כמו הדבור שהוא מן (2) הכמה המתפרד (7) שאין חלקיו נדבקים

שרשים

מתאמר ג': (ג) הכמה המתפרד. כי כל דבור ודבור כיוצא מפי האדם הוא כפרד מתנצחו ואינו מתדבק כנצחיו: (ד) שאין חלקיו. חלקי קומן: כמעשה

פרק לו (6) כי לא ישא לפשעכם אין הכונה וכו'. כלומר מ"ם הכתוב כי לא ישא וגו' אין פירושו שישגיגם עונש יותר וכו': (3) מהכמה המתדבק. נתבאר לעיל פרק כ"ו

ספר מאמר רביעי פרק לו לח העקרים קפ 359

נרדקים קצתם בקצתם זה לרוב השנויים העוברים עלינו מיום אל יום עד שאין הזמן נמשך עלינו בכמה המתרחב אבל משתנה מיום אל יום ומרגע אל רגע בכמה המתפרד והיה ראוי לך שתשער העונש בצרוף אל ימי חיינו שהם קצרים כי ימי שנותינו על רוב יש בהם שבועים שנה ואם בגבורות יגיעו שמונים שנה ולא יותר כי אם ירבהו ויעלו ליותר מהם הנה הם עמל ואין ראוי שיכנו בכלל החיים, ומה שאני רואה הוא כי זמן חיינו קצר מאד כי נו חיש ונעופה ר"ל כי הוא נכרת מרד וכלאו אנו מעופפים למחירות כלות שני חיינו כי ימינו הם כצל העוף העובר שאינו עומד כלל או כצל גמלי לעת ערב שהשמש בא מהרה, וע"כ אני כעשב איבש, וכל זה הוא מצד שאתה מעריך העונשים בערך אליך והיה לך להעריכם בערך אלינו שאנחנו בעלי תכלית, שאם אתה בא להעריכם בערך אליך מי יוכל להעריך העונש שהיה הראוי אחר שאתה בב"ת, וזה הוא אומרו ומי יודע עז אפך ר"ל שהוא בבית וכיראתך עברתך ר"ל כיראה שראוי לירא ממך שהוא בב"ת כן היא העברה שאתה מתעבר עלינו בלתי תכלית ולא היה ראוי להיות כן אבל היה ראוי כי למנות ימינו כן הודע כלומר היה ראוי שיהיה העונש לפי מני ימינו, כי תיבת למנות מקור בא במקום שם וענין הודע מענין מידות כמו וידע בהם אנשי סכות (טופסים ח') כמו שכתב רבינו דוד קמחי בספר השרשים בשורש ידע בשם אבן גאנח ויהיה פירוש הפסוק כן שלפי בנין ימינו שהם מועטים כן היה ראוי שיהיה העונש המגיע מאתך על העונות וכן לפי מני ימינו שהם מועטים נביא לבב חכמה, ואחר שארך הגלות זמן הגדול ורב שבענו בח שובה ה' עד מתי והנחם על עברך שבענו בבקר חסדך כלומר בזמן הבחירות בענין שנדעה ונשמחה בכל ימינו ואם לא יהיה כן בזמן הבחירות שמחנו כימות עניהנו שנות ראינו רעה, ואם תאמר שהבאים אחרינו יבואו ויירשו ארץ, הנה יותר ראוי שנראה אנחנו חלקנו בשוב ה' ויהיה ראוי שיהיה אל עברך פעלך וימשך מה הדרך על בניהם ויהי נועם ה' אליהם עלינו ומעשה דינו, כלומר שנצליח בכל מעשיו בענין שיענין שיהיה בהן הנעויות שיש בפעולות האלהיות כמו מחסי עליון שמת מעונן, והמשך אל הענין הזה יושב בסתר עליון כאלו הוא משיב אל זה הספק, ואומר כי אע"פ שהגלות נמשך לכלל האומה לפי שאין כלל האומה שלמים באופן ראוי שינאלו, הנה כל אחד מן הצדיקים הוא מושגח להנצל מן הצרות בהשגחה פרטית, וחלק הצדיקים לנ' או ד' מדרגות, הראשונה מדרגת יושב בסתר עליון ומתלונן בצל שדי והוא מדרגת כלל המאמינים בתורה ומקיימי מצוות בישראל, והמדרגה השנית הצדיק הבוטח בה' ואומר כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונן, והנ' מדרגות האהוב את השם וחושק בו ועליו יאמר כי בי חשק ואפלטו אשגבחו כי ידע שמי יקראני ואענהו וגו', והרביעית הידע את השם מה שאפשר לידע ממנו, ועליו אמר יקראני ואענהו וגו'. והתחיל המשורר בתחלת דבריו אמר לה' מחסי ומצורתי אלהי אבטח בו כי הוא יצילך מפח יקוש וגו', כלומר אתה האיש היושב בסתר עליון ומתלונן בצל שדי אל תפחד מהצרות כי אני אומר לך בעבור השם שהוא מחסי ומצורתי שהוא אלהי אשר אבטח בו כי הוא יצילך מפח יקוש וגו' ומכל הצרות המתרגשות לבא בעולם, והשלישית ענין המדרגה הזאת עד ושלומת רשעים תראה, ואח"כ התחיל בבעלי המדרגה השנית והוא האומר כי אתה ה' מחסי וגו' ואמר עליו לא תאונה אליך רעה וגו' עד תרמוס כפיר ותנן, כי אומר לה' מחסי ומצורתי אלהי אבטח בו שאמר משה בתחלה שב אל בעל המדרגה הזאת ג"כ ולכל שאר המדרגות, ובמקום כי הוא יצילך שאמר בתחלה שהוא בבעל המדרגה הראשונה אמר בפעל המדרגה השניה לא תאונה אליך רעה וגו' כלומר אתה האומר כי אתה ה' מחסי אני אומר לך בעבור השם שהוא מחסי ומצורתי והוא שאבטח בו לא תאונה אליך רעה והוא יצילך מהמקרים הטבעיים והבלתי טבעיים עד שעל שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנן. וכן אמר בבעל המדרגה השלישית אני אומר לך בעבור השם שהחושק בו יצילוהו מכל רע שבעולם כאלו השלש מדרגות ואומר כי בי חשק ואפלטו אשגבחו, ואם יגיע למדרגה יותר גדולה והוא הרביעית והוא כי ידע שמי או יקראני ואענהו וגו' כלומר שהיודע שמו הוא למעלה מכל מדרגות הצדיקים יוכל עת שיקרא אל השם ייענהו, וגדולה מזאת שאף אם לא יקראנו יהיה עמו בצרות ויחלצנו ויכבדנו, ולכל דברי מרע"ה בזה הכוסוד שהצדיקים לפי מדרגותם הם מושגחים להנצל מהצרות מיני השגחות מתהלפות. ויראה לפי דרך זה מפורש כי משה רבינו מטרעם על זאת המדה למה שיועיל העונשים בערך אל השם הנכבד שהיה ראוי שיועיל לפי מני שנות האנשים שהם מעטים ולא יותר, וזה יורה שהעונשים המגיעים מהשם לפי שורת הדין אינם מגיעים בערך אל המערה ואל החוטא אבל בערך מי שחטא כנגדו :

פרק לח אחר שבראנו שנתן שהעונשים המגיעים מהשם יתברך יהיו נצחיים כפי מה שכתבנו, הן שיהיה השכר נצחית על צד החסד כמו שבארנו או בלתי נצחית כמו שהדין נותן, הנה יפול בענין העונש שאלה חוקק וקשה מאד והוא שאחר שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא יתחייב לפי זה שיהיו כל האנשים נדונים בעונש בלתי

בלתי בעל תכלית על איזה חטא שהטאו או כרו פי השם יתברך אע"פ שיתחלפו באיכות העונש ואם כן אפוא מי הוא זה ואי זה הוא שיטלטל את נפשו מעונש נצחי לפי המדה הזאת ואין יוכה ילוד אשה לשכר הנפשי הן שיהיה זמני או נצחי, ויותר קשה מזה מה שנמצא לר"ל (כנהנין דף י"ב ע"ג) שאמרו שהעונש הוא זמני אמרו עונשם של רשעים בגיהנם י"ב חדש, ובשכר אמרו שהוא נצחי כמו שהוכיחו זה מלעולם יירשו ארץ (יטע"ס), ומה שנראה לי בזה הוא כמו שבשכר אף אם הדין נותן שיהיה זמני ישוב נצחי על צד החסד כמו שבארנו כן העונש אע"פ שהדין נותן להיות נצחי הנה הוא ישוב זמני על צד החסד, והוא שאמר הכתוב על העונש הזמני המגיע מהש"י על הרשעים שהוא מגיע על צד החסד אמר המשורר אתה דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (הה"ס ס"ג), אמר כי מה שנזכר בתורה מהש"י אינו מנקה לרשעים אבל משלם עונם אל חיקם שמענו שתים, האחת כי עוז לאלהים לעשות משפט ברשעים ולתת לאיש כדרכיו כמ"ש הכתוב ועוז מלך משפט אהב (ס"ט) ובה המשפט בעצמו שהוא עושה ברשעים שמענו כי ע"ה החסד, והוא שסמך לזה ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כלומר בכך שאתה משלם לרשע עונש (ה) כמעשה העבירה שעשה זמני נראה שאתה מתנהג עם האדם כבמדת החסד בזה שמן הדין היה ראוי שיענש נצחי על העבירות שבירו בערך אל הש"י שהמרה את רוחו שהוא בלתי בעל תכלית כמו שבארנו, ויאמר שבעונש שנראה שהוא מגיע אל הרשע בעוה"ז על העבירות שבירו שמענו שתים כי עוז לאלהים לעשות משפט בעוברי רצונו ושהוא מתנהג כמדת חסד במשפט הזה אחר שהוא מעניש אותו עונש זמני כמעשה העבירה שהוא זמני, וזה כדי שנוצל מעונש נצחי בעולם הבא. ויש אומרים כי ולך ה' חסד ירמוז אל הגמול הנפשי הטוב שהוא בא מאתו על צד החסד, וזה מצד שהאדם בלתי ראוי אליו כאמרו אם צדקת מה תתן לו, ואם מצד שאף אם יהיה ראוי לשכר היה ראוי שיהיה הישכר זמני כמו שהפעל הטוב היה זמני ולא היה ראוי לקבל שכר נצחי אם לא על צד החסד כמו שאמרנו, וזה הענין אף על פי שהוא אמת בעצמו ומסכים למה שאמרנו שהשכר הזמני ישוב נצחי על צד החסד הנה אינו מענין הפסוק כי לא יקשר עם אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי, גם לשון כי אתה תשלם לאיש יורה שעל העונש ידבר כמו ומשלם עון אבות אל הוי' בניהם אחרים (יח"ס י"ג) ושלמתי על חיקם (יטע"ס ס"ה) וראוי שהדין שהחסד הזה שאמרנו מהעונש שהיה ראוי להיות נצחי ונעדר אל הנעבר ושב זמני ונעדר אל העובר אינו רק לאוהבו ולשומרי מצותיו אמר הכתוב כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לש נאי ועושה חסד לאלפים מצותי, רוצה לומר כי לשונאיו הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים כדי שיכלו כליון חרוץ ואבדון נצחי כמו שהדין נותן אבל לאוהבו ולשומרי מצותיו הוא עושה חסד שלא יפקד העון בבת אחת אלא באלף דר' כדי שלא יכלו כליון חרוץ אבל יגיע להם עונש מעט מעט בוסן ארוך כדי שיתקיימו קיום נצחי, וכן אמרו ר"ל משל לאדם שנושה בחבירו אלף זוז משנא נפרע ממנו בבת אחת מאוהבו נפרע ממנו מעט מעט, ולפי שאין כל אדם מגיע למדרגת האהבה הראויה (ג) שזכרנו במאמר השלישי באר הכתוב כי גם כלל ישראל השומרים המצות משיגים החסד הזה, ולזה אמר לאוהבו ולשומרי מצותי, ומה יתבאר כי לשונאיו ה' והבלתי שומרים מצותי יהיה עונש נצחי, והוא שאמרו רבותינו ז"ל (נ"ה דף י"ז ע"ה) כי המינים ואפיקורסים ושכפרו בתורה ושכפרו בתורת המיתם ושאר מה שמנו החכמים במשנה וברייתא שהם הכופרים בעיקרים או בקצתם או בשרשים היוצאים מהם לפי שהם יוצאים מכלל ישראל ומכלל זרע אוהבי השם ושומרי מצותיו ראוי שישארו במה ששורת הדין מחייבת והוא שיהיה עונשם נצחי, ועל כן אמרו בהן שהם יורדין לגיהנם ונדינן בה לדורי דורות, אבל המינים בעקרי התורה אלא שחטאו בקצת עבירות ראוי שימשך עליהם החסד הנמשך לשומרי ברית השם ולזרע אוהבו כי כמו שהשכר ישוב נצחי על צד החסד שנתן לאברהם כמו שבארנו בפרק י"ז כן העונש ישוב זמני על צד החסד כמו שאמרנו, וזה דבר באר אותו מינה הנביא ע"ה אמר מי אל כמור נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפי' כי חפץ חסד הוא (מכ"ה ז') יאמר כי השם אינו מעניש את האדם כפי חטאיו אבל הוא נושא עון ועובר על פשע על צד החסד ולא לכל האדם אלא לשארית נחלתו, ואמר לא החזיק לעד אפי' כלומר כמו שהיה ראוי מן הדין להיות כך לפי שהוא מבואר שאין אומרים לו לאדם חסד עשה

שרשים

פרק לח (6) כמעשה העבירה שעשה זמני. זמנית: (3) שזכרנו בתאמר ה'. נפל"ד בפרקים עשיית העבירה היא

הכאים

ספר מאמר רביעי פרק לח לע העקרים קפא 361

עשה לך פלוגי הרין שלא הרגך אלא אם כן היה חייב מיתה, ואחר שהנביא אומר לא החזיק לעד אפי' יראה ששורת הרין מיתה כחייבת להחזיק לעד אפי' אם לא על צד החסד, והוא שסיים כי חפץ חסד הוא המשיך אל זה ישוב ירחמנו ויכבוש עונותינו וגו' תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' כלומר אף אם יכבוש עונותינו ויסתיר אותם או ישוב העונש הנצחי זמני עד. אנחנו צריכים חסד אחר, שהשכר הזמני ישוב נצחי, והוא החסד שנאמר לאברהם שכרך הרבה מאד כמו שבארנו למעלה, ועל זה אמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כלומר תתן ותקיים (ג) ותהיה אמת ליעקב החסד שנתת לאברהם מהיות השכר נצחי כמו שהעונש הנצחי ישוב זמני על צד החסד כמו שבארנו וכן באר זה המפורר ע"ה (ד) במזמור לדוד ברכי נפשי את ה' (הסלים ק"ג) כי העונש הנצחי ישוב זמני והשכר הזמני ישוב נצחי על צד העונש אמר לא לנצח יריב ולא לעולם יסור כלומר כמו שהיה ראוי אבל לא כחמאינו עשה לנו ולא בעונותינו גמל עלינו, ובאר כי זה הוא ע"ה החסד כי כגובה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו, והו' כי בהיות השכר נצחי על פעל זמני הוא חסד גדול כגובה שמים על הארץ כלומר גבהות מעלה כמו ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ס') לפי שהשמים הם נצחיים כמו שאמר דוד ויעמידם לעד לעולם (הסלים קמ"ח) והארץ זמנית נפסדת וכן הוא חסד השכר ר"ל לתת שכר נצחי על פעל זמני, וכדי שיוכה אדם לשכר הזה היה מן ההכרח להרחיק ממנו את פשעינו מרחק גדול כרחוק מזרח ממערב ולתת עונש זמני בעוה"ז לצדיקים כדי שיוכו לשכר נצחי בעוה"ב, שאם היה מעניש עונש נצחי כמו שהרין נתן לא היה אדם שיוכה לשכר הנצחי, ועל זה נאמר כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו לבאר כי זה היה רחמנות מהשם להעניש את הצדיקים בעולם הזה עונש זמני על מעושים העבירות שברם כדי שיוכו לשכר נצחי בעולם הבא כמו שהאב מיסר ומלקד את בנו דרך רחמנות להביאו לחכלות טוב ומעלה גדולה להמייב לו באתריות, ובאר סבת זה החסד ואמר כי הוא ירע יצרנו וזכור כי עפר אנתנו כלומר כי אתר שהוא יורע שאנתנו מצד יצרנו מעותרים לחטוא כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם לא היה ממשיך החסד הזה להעניש את האדם עונש זמני תחת עונש נצחי לא היה אדם נצול מרינה של גיהנם ומה יעשו הצדיקים שאי אפשר שלא יחטאו אויה חטא בעולם הזה, וגם אם לא היה מחזיר השכר הזמני נצחי על צד החסד לא היה אדם משיג לנועם מתמיד, והו' לפי שהאדם זמני כי אנוש כחציר ימיו כצץ השדה כן יציץ כי רוח עברה בו ואינו וגו' ומה יעשה משה ואברהם ושאר הצדיקים כדי שיוכו לשכר הנצחי אחר שהם זמניים כי אי אפשר להם שיעשו אלא פעל זמני אם לא שעל צד החסד יזכו לשכר ההוא, והו' שסיים חסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו' כלומר אף אם אנוש כחציר ימיו ומעשיו זמניים כי אי אפשר להם שיעשו אלא פעל זמני, השכר הוא נצחי על צד החסד שהוא מעולם ועד עולם על יראיו, וכן בתחלת המזמור רמו לשני מיני החסד הללו ואמר הסולח לכל עונכי לרמוז על החסד שישבו העונש הנצחי זמני הרופא לכל תחלואיכו לרמוז על החסד שישבו השכר זמני נצחי, וחזר לבאר זה ואמר הגואל משותת חייכי שוה וראי מדבר על הגאולה מעניש גיהנם הנצחיים כי מן המות הגופי הטבעי אין שום אדם נצול הימנה, ואמר אחר כך המעטרכי חסד ורחמים לומר כי כמו שלא היה אפשר לשוב העונש הנצחי זמני אלא מצד החסד כן לא היה אפשר לשוב השכר הרוחני נצחי אלא מצד החסד ובשוב העונש הנצחי זמני היה אפשר שיושג השכר הרוחני נצחי שהוא עטרת צבי לנפש ולצפירת תפארת בראש כל צדיק ואמר שהשגת השכר הזה הוא חסד ורחמים, ובסוף המזמור באר כי שני מיני החסד הללו נמשכים על אהבי השם ושומרי מצותיו בלבם והו' אמרו וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו' לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם, וכל זה מצד שההשגחה האלהית מתפשטת בכל הנמצאים העליונים ותחתונים ועל כן אמר ה' בשמים הבין כסאו ומלכותו בכל משלה. והו' מה שרצינו לבאר מענין השכר והעונש:

פרק לח וראוי שנשתדל להרדי הספק אישר לא סרו האשוננים והאחרונים סלספק בו והוא למה לא נזכר בתורה היעוד הרוחני בפירוש כמו שנזכרו היעודים הגשמיים. ויש מי שכתב בזהר זה כי לפי שהגמול הרוחני הוא דבר עמוק וקשה לשכל האנושי לציירו ולהשיגו והתורה נתנה להמין העם עם חכמיהם ראוי שתתעד להם הגמול הגופי שהוא מושג ומצייר אצלם, ואם היתה מיעדת להם הגמול הנפשי אתר שאינו מושג בחוש ואין שכלם מספיק לשער אותו וליציירו היו מכחישים אותו והיה זה סבה אל נפילת התורה בכללה ובכולה

שרשים

כחלים טס אחר זה: (ג) ותכיס אמת ליעקב חסד סנתת וכו'. חסד סנתת לא צריכס ותאמת נ"כ ליעקב: (ד) כזמזור לדוד ברכי וכו'. לעיל במ ג

פרק ה' ונמ"כ פרק כ"ג נחצלו ויתר הפסוקים מזה כתמלך:

לפי

ספר מאמר רביעי פרק למ מ העקרים

ובטולה, ובעבור זה תיעד להם היעודים הגשמיים כי כאשר יראו היעודים הגשמיים מתקיימים יאמינו בלי ספק ביעוד הרוחני באזהר רמז שיוצא בתורה. זה אינו מספק כלל, כי בקיום היעודים הגשמיים איך יראה ראייה על מה שלא נזכר בתורה כלל (ה) לפי דבריהם, ועוד שהרחקת הגשמיים ומציאות שכל נברל מחומר הוא דבר בלתי מושג בחוש ואעפ"כ לא נמצעה התורה מלכתוב כי לא ראייתם כל תמונה (דברים ז') לא תעשה לך פסל וכל תמונה (ס"ה) וכיוצא בזה להרחיק הגשמיים ותארו מהבדל ואע"פ שכתבה במקום אחר ויחוו את האלהים (ס"ז) שהוא דבר (ז) שפשוטו מעות נמורה מסכה בה על המשכילים ויובן להמון כפשוטו ולחכמים על דרך האמת, ואם כן היה לו לכתוב זה ג"כ ויובן לכל אחד ואחד כפי מדרגתו והשגתו. ויש מי שכתב כי לכך לא נזכר בתורה בפירוש היעוד הרוחני למה שרתורה לא תיעד אלא הרברים הבאים דרך גמ ואות או מופת כמו היעודים הגשמיים הבאים על קיום המצות שלא כדרך טבעו ומנהגו של שולם כמו צויותי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (ויקרא כ"ה) שאין מדרך מנהג הטבע לעשות התבואה בכל שנה ששית של שמיטה ל' שנים, וכן שמלחך לא בלחה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה (דברים ח') וידוע שאפילו השמלה התלויה על המצות תכלה בארבעים שנה, אלא שזה שלא כדרך מנהגו של עולם, וכן הוא אמר למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם (ס"ט) וכיוצא בדברים הללו, אבל השארות הנפש שהוא דבר מוכרח מצד טבע הנפש אין צריך שתיעד אותו התורה אחר שהוא דבר טבעי לנפש, וגם זה דבר חלוש כי אין ההשארות יותר טבעי לנפש מהבחירה לאדם שאמרה תורה ראה נתייחס לפניך היום את החיים ואת המצב וגו' וברית בחיים (דברים י') ואחר שאין ההשארות דבר מפורסם וגורע למה לא תודיענו התורה כמו שהודיענו הבחירה או חרוש העולם וכיוצא בו מהרעות האמנות שבאו בתורה, ועוד כי לפי דעת האומרים שהשכר הרוחני הוא לנפש ולנפש כאחד אין זה דבר טבעי לנפש להחזיק תמיד וזהו ראוי שתאמר אותו התורה בפירוש, וראוי שנאמר בזה דבר יותר מספיק. והיותר קשה בכל זה הוא, כי אחר שלא תוכיח היעודים הרוחניים שהם עקר השכר למה תוכיח היעודים הגשמיים שאינם עיקר השכר :

פרק מ באשר עיינו ביעודים הגשמיים שנוכרו בתורה אחד לאחר נמצא שאי אפשר שיבואו במקום הדוא יעודים רוחניים, כי היעודים שנוכרו בתורה נמצאו כולם כוללים לכלל האומה, זה כי אם ביעודים שבפרשת אם בחקותי הדבר בהם מבואר שכולם נאמרו בלשון רבים וכולם ענינים כוללים לאומה בכללה, ואף אותם שבפרשת כי תבוא שנאמרו בלשון יחיד לא נאמרו רק על כלל האומה, וראיה לזה שנאמר בסוף הקללות הקן יולד ה' אותך ואת מלכך אשר תקים וגו' ושא ה' עלך וגו' מרדק מקצה הארץ וגו' (דברים כ"ח) ואלו מבואר מענינם שאע"פ שהן בלשון יחיד שנאמרו על כלל האומה, וכן ההצלחות הגשמיים שנוכרו בתורה בפרשת והיה עקב תשמעך על כלל האומה נאמרו, והוא מבואר כי היעודים הכוללים לכלל האומה לא יתכן שיהיו נפשיות שאף אם תהיה האומה בכללה צרקה וראויה להיות העוה"ב אי אפשר שנאמר שהרשע (ה) אשר בה יחיה לחי העוה"ב לנפש חמשים הצדיקים אשר בקרבה, כי זה יהיה משפט מעוקל שיהיה הרשע הגמור אשר באומה וזכה לעוה"ב והיה כצדיק כרשע, וע"כ הוא מבואר שהיעודים הכוללים לאומה בכללה ראוי שיהיו גשמיים בהכרח, וזהו כאשר המדינה או האומה רובה צדיקים תמלט המדינה או האומה היא מן הגלות או מן הרעב או מן הדבר ובכלל מן העונשים הכוללים, לפי שהמטות או הרעות הנגזרות על האומות או המדינות הן גזרות לפי רובן, כי אם רוב המדינה צדיקים נגזרים לטוב ואם רובה רשעים נגזרים לרעה, והוא שאמרו ר"ל (קדושין דף מ' ע"א) שהעולם נדון אחר רובו ולעמים תנצל המדינה או האומה אף אם לא יהיה רובן צדיקים למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה או פחות מהם כשהיו ראויין להגן עליהם מן הסורין, ולפי זה הדרך ויתאמת כי כלל יעודי התורה הגשמיים אינם נאמרים על היחיד רק על כלל האומה, אין ההפסדה עליו כלל מרוע זכרה התורה היעודים הגשמיים, כי לא צרה אותם אלא במקום שאי אפשר לזכור היעודים הרוחניים, והוא ביעודי הכוללים לאומה בכללה שאי אפשר להיות רוחניים כמו שבארנו, אבל השכר הפרטי לכל אחד ואחד לא הזכירה אותו התורה אלא במקומות מעטים כמו בשלוח הקן למען יישב לך והארכת ימים (דברים כ"ג) וכבר אמרו ר"ל למען יישב לך ועולם שובלו טוב והארכת

שרשים

פרק למ (א) לפי דבריהם. אוקן המסכים. בפרק זה: (ב) שפשוטו טעות נמורה. כי א"א ועין מזה לעיל כמ"ג פכ"ס לראות את האלהים כמ"כ כי לא יראה האדם וחי : פרק מ (ה) א' אשר זה. בין טלמה כלקדק : כסרק

ספר מאמר רביעי פרק ט העקרים קפב 363

הארכת ימים לעולם שכולו ארך (חולץ דף קמ"ב ט"א, וקדושין דף ל"ט ט"ז), וכן מה שנמצא בצדקה כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך אינו מן ההכרח שיהיה זה עקר השכר, אלא שיברכהו השם נוסף על השכר העקרי. ואולם עיקר השכר האישי הפרטי לכל איש ואיש בפני עצמו לא נזכר בתורה בפירוש לא הרוחני ולא הגשמי אלא במקומות מעטים, והאחר מהם מה שנזכר בפרשת אחרי מות שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו ובחקותיהם לא תלכו (ויקרא י"ח) זה בלי ספק אע"פ שהוא אזהרה לכלל האומה גם היא אזהרה ליהודי שלא ילך בחקות העכו"ם, ונאמר בכוף הפרשה ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וזה בלי ספק ידבר על השכר הרוחני הפרטי לכל אחד ואחד ע"ז הדרך כי הוא היה מהירות שיסמרו חקיו ומשפטי אע"פ שיהיה בהם מורה יותר כבשמירת חקיו ארץ מצרים וחקיו ארץ כנען. ואע"פ שבשמירת חקיו ארץ מצרים וחקיו ארץ כנען היו מצליחין כללי האומות הן מכל מקום לא היה מניע בהם אל היחיד עיקר שלמותו שהוא החיים הנצחיים לנפש כמו שניגע במשפטי הש"י, והוא שאמר ושכרתם את חקותי ואת משפטי וגו' כלומר שמרו אותם אף אם יש מורה בשמירתם שיש להם יתרון ומעלה על זולתם, כי החקים הללו הם מועילים אל היחיד ג"כ להביאו לחיי העוה"ב, והוא אמרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם מה שאין כן בשאר חקי האומות והן, וכן תרגם אונקלוס וחי בהן להי עלבא, ומסקמו הוא מוכרח שעל חיי הנפש ידבר, כי איך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כלומר שבשמירת החקים והמשפטים שבתורה יהיה האדם יותר כבשמירת חקיו שאר האומות ע"א והי זה דבר נגלה הכוב כי איך יהיה שומר תורה חיים נשכיים יותר ארוכים מולדם, אבל אין ספק שעל חיי הנפש ידבר ולא על חיי הגוף, וע"כ תרגמו אונקלוס להי עלבא, וזה ראינו נכונה לכל בעל שכל מודה על האמת, וכן יש ראה אחרת בפרשת ראה אנכי שאמר משה לישראל בניכם אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשיכו קרחה בין עיניכם לכת, כי עם קדוש אתם לה' אלהיך וכן בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה (דברים י"ד) והנה הדבר הוא בהפך, כי בעבור זה ראו להצטער ולהתאבל יותר מראי על הכת. לפי שיותר ראו להתאבל על בן מלך שמת מעל איש אחר, והי זה דומה לאומר לחבירו אל תראו על אברת סביעת שלך כי מרגלית טובה היתה בה, אבל פירוש הפסוק כך הוא אחר שאתם בניכם להשם ועם קדוש וסגולה מכל העמים אין ראוי לכם להתאבל על המת יותר מראי כי זה יורה שאדם חושבים שהמת נעדר ואברהם תקוה ולפניו אתם מחאבלים עליו כבלי תרש שנשבר שאין לו תקנה, ואינו כן אבל הוא כלי כסף וזהב שנשבר שיש לו תקנה, כי אל אחר הש"י יבא, ואין להצטער יותר מראי אלא כאדם המצטער על פרידת אהובו ממנו והמהלך בדרך רחוקה להרויח ממון רב בסחרה, ולזה סיים כי עם קדוש אתם לה' אלהיך כלומר אתם שאתם יחברך קדוש ומשרתי קדושים ואתם עם קדוש כל דבר יקרב לה' ודומה וכלי ספק הנפש היא תרבה עם השכלים הנבדלים כי קרובה היא והמלאכים קדושים משרתי עליו, וע"כ אין ראוי להתגודד על הכת ולהצטער עליו יותר מראי, וזה יורה שיש השארות לנפש אחר המות. וכן יש עוד להביא ראיה כמה שהזכיר משה בסוף פרשת האוינו כשצדקה לחתום התורה אמר שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום וגו', כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם וברבר הזה תאריכו ימים על האדמה וגו' (שם ל"ב), וזה כמו שבכל קיום היסוד צריך שתחזיר מעניני של שומר בעשה אחרונה, וכן כתב משה והשכר הגשמי. על הרוחני אמר כי הוא חייכם, ועל הגשמי אמר וברבר הזה תאריכו ימים, וכדי להעיר על ההבדל שבין השכר הרוחני לשכר הגשמי אמר על הרוחני כי לא דבר רק הוא מכם, כלומר אל תחשוב שהוא דבר אחר וזולתכם אבל הוא בעצמו חייכם, ר"ל הנפש שהיא מהות החיות הנשאר אחר המות. וזה לבאר שהשכל הנקנה מצד ההשכלה בעבודת הש"י כמו שבארנו בפרק חמישי מהמאמר הג' ובפרק תשעה ועשרים מזה המאמר הוא בעצמו החיות וקיום הנפש אחר המות, ולשון הוא יורה ע"ז כמו שבארנו (ג) בפס"ז מן השני מענין הדבר שיאמר עליו הוא, אבל על השכר הגשמי אמר וברבר הזה תאריכו ימים על האדמה להורות שהשכר הגשמי המושג מצד קיום התורה ומצד אינו עיקר השכר אלא דבר נמשך לקיום התורה (ג) וכן בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך הממחר על הצדקה אינו עיקר השכר

כמו

שרשים

הספרים לכל לא מוכר מזה שום דבר שם בפס"ט, לכן כ"ה סוף ט"ס ו"ל נפרק ל"ג מהמאמר השלישי, ור"ל שזה אינו עיקר כשכר על נתינת כדקדק

(ג) נפרק כ"ז מן השני. מחמר השני: (ג) וכן בגלל וכו'. אינו עיקר השכר כמו שנתבאר נפרק כ"ט מהמאמר השלישי כך היא גירסת

כפר מאמר רביעי פרק ט מא העקרים

כמו שנתבאר בפרק שלשה ושלשים מהמאמר הג'. וכן יש להביא ראיה מהכתובים אמר רוד במזמור אלך ה' נפשי אשא (מלכים ב') כשדבר על גמול האיש הפרטי דרור את הש"י אמר מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר ר"ל שיוודה אותו הדרך שראוי לבחור כדי שישגי התכלית האנושי והוא שנפשו בטוב תלין חרעו הנשאים יירשו ארץ, ואם היתה הנפש נעדרת במות הנוף איך יאמר כי תלין נפשו בטוב ושורעו יירש ארץ, אבל יורה שיש טוב מיוחד שתלין בו הנפש אתר הכות, וזה ראיה ברורה שאין עליה גמול, וכן אמר שלמה (מלבי"ם) במות אדם רשע תאבד תקוה לרמו על אבדן נפש הרשע. ועל הצדיק אמר והוסיף במותו צדיק (ספ"י) שזה יורה שיש תקוה לנפש הצדיק אחר הכות. וכן יש להביא ראיה מהנביאים מדברי ישעיה שאמר על בעל השובה שמת דרכיו ראיתי וארפאהו ואטירו ואשלים נחומים לו ולאבלי (ישעיה ל"ז) כי אחר שהוכיר ולאבלי (ז) יורה שעל המת הוא סרבר ואמר עליו כי לפי שראה דרכיו רפא אותו ושנתנו בדרך כל הארץ בענין ששלם נחומים לו ולאבלי ואין נחומים לו ולאבלי ולא רפא את תפסד הנפש ותלך לאבדון, אבל הנח כים לו הם כשיהיו לו ההשאות הנפשי, ולאבלי כשידעו כלם שלא נאבדה תקות המת אבל יהיה לו ההשאות הרוחני, וזה מבה שירה שההשאות הנפשי היה ידוע ומקובל אצלם מצד התורה והיה כיצד הנביא לבעל ההשבה שירפאהו הש"י מעונותיו בדרך שישלם לו בשכר ההשבה ההשאות הנפשי, כרי שימשוך מה נחומים לו ולאבלי, וכן בגבולת זכריה יעד המלך ליהושע בן יהוצקד הכהן הגדול אם בדרכי תלך ואם את משמתי תשמוך וגו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג') שזהו קיום לנפש על הדרך שפירשנו בפרק השישי מהמאמר הג', ודברים הרבה כאלו היינו יכולין להביא מדברי הנביאים אלא במה שכתבנו יש די להעיד על מיני הראיות שאפשר להביא מהפוסקים על השכר הרוחני. ונתבאר מדברינו שלא נזכר בתורה השכר האישי הנשמעי כמו שחשבו רבים אלא הרוחני הפרטי והנשמעי הכללי :

פרק מא עוד יש לי בזה דרך אחרת עיונית יותר עמוקה להכרית ההשאות הנפשי מכללות התורה והיא זו, כבר בארנו כי הכחות המתחלפות לא יבאו אלא מהתחלות מתחלפות, ולזה כאשר ידענו שיש באדם כח בו (ב) יש שתוף לבעלי חיים וכן בו (ג) יוברל מהם ידענו שכן שבו יוברל מהם יבא מהתחלה אחרת וזאת מהתחלה הנותנת החיות בבעלי חיים כמו הוונא"ד שנמצא בו כח שרף וכן מאכל שהן שני כחות מתחלפות והשגנו שהשרפה באה לו ככח הנחשת ושפמנו שהכח המאכל יבא לו מהתחלה אחרת שהוא החומץ, וכן כאשר ראינו שהכח שבו יוברל האדם מהבעלי חיים יש לו פועל מיוחד בפני עצמו בלי שתוף הכחות הנשמיות, וזה בהשגת העצמיות הגפרות והם שכלות הנפשיות מורמר שהוא דבר בלתי נפסד שפמנו שזה הכח יש לו קיום בפני עצמו בולת ג' ולא יפסד בהפסד הנוף, ובעבור זה כשהשיג אדח"ד העצמיות הגפריות המופשטות מתוכר שהוא פירוש ויקרא האדם שכות לכל הברמה ולכל עוף השמים (גלגלית ב') שפמט בשיש לו כח נפשי בלתי נהלה בחומר ולא נפסד בהפסדו, אבל לא שער במה יורה קיום הכח ההוא, וכאשר גללה עליו הש"י וצדו ומעין הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ספ"ב) נתבאר לו כי קיום הנפש יהיה במה שהעשה רצון השי ומיתתה כשתעבור על דבריו, וכאשר התורות האלהיות הראשונות כמו תורת אדם ותורת נח היה מושכל אצלם הנמול הזה הרוחני שאמרו שהוא קיום הנפש בפני עצמה במצוה הש"י והיה מושג אצלם מצד מה שנתבאר אצלם ובה שהושג לאדם ומה שנאמר לו כפי הש"י שידעו וקבלו זה מפי אדם עצמו, לפיכך היו מיעדים הפסד השכר הזה הרוחני למכרה פי הש"י ועובר על דבריו כארון האומר לעבור אם העבור על מצוה אחת כל אשר לך שהבנת המאמר הזה בלי ספק היא שאם לא יעבור שישאר בידו אשר לו, וזהו מה שיעיד הש"י לאדם על עברו מצוה כי ביזם אכלך ממנו מות תמות והמיתה הבפולה הזאת בלי ספק היא עונש לגוף בפני עצמו ולנפש בפני עצמה, לגוף בפני עצמו כי קודם שאכל מעין הדעת היה הכח הטבעי אשר בו מספיק לעשות תמורה מה שנתך בשוה ולא היה ההתכה נזכרת על תמורת המון הבא אל הנוף מחוץ והיה אפשר לפי זה שיתקיים הנוף תמיד על הדרך ואחר שאכל מעין הדעת היה ההתכה נזכרת על התמורה כמו שהוא היום והוא בהכרח שימות כמו שנתבאר בראשון מראקני"ן, וזהו שאח"כ

שרשים

פרק מא (א) יש שתוף לנ"ח. עד"מ כחיות יש לאדם כמו לנ"ח וכיוצא
כוס : (ב) ויכול מהם. בדורו כמל ויכולת :
ונענו

כדקדק רק על שנתן כדקדק בשמחה כמו שנתבאר
ספ ככל"ג מח"ג אכל על נתינתה נעמנה יש
כר אחר. כן כ"ל : (ד) יורה שכל הכח הוא
מדגנ. וכן הוא נחמא ללעל כפר כ"ח :

ספר מאמר רביעי פרק מא העקרים קפג 365

כי ביום אכלך ממנו מות תמות הנאמר על הגוף, כלומר כי ביום ההוא תגבר ההתכה על התמורה והוא בהכרח שימות, (ג) ובעבור שמטבע עץ החיים היה להחליף הכח כדי שיוכל הכח הטבעי לעשות התמורה או אל ההתכה או יותר אמר הכתוב ועתה פן ייטל ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל (סג ז') כלומר יתקן מה שעוות באכילת עץ הדעת והי לעולם, והיו דרך הבנת אלו הפסוקים כפי הפשט והבנת פשט מיתת הגוף באכילת עץ הדעת, וכן עונש הנפש היה שתפסד ותמות, וזו היא המיתה הנכפלת בכחוב לרסח על מיתת הגוף ומיתת הנפש ואחר שעונש העובר על מצות הש"י הוא מיתת הנפש הגה שכן המקיים מצות הש"י הוא קיומה בלי ספק. וככל זה יראה כי קיום הנפש היה ידוע וכושכל אצל אדם ונת ושוטרי תורחם, וכן בעלי דיננו מודים כי העונש המיועד לאדם היה לנפש אלא שהם אומרים שהוא לנפש בלבד ואנחנו נאמר שהיה בו עונש לגוף ג"כ כמו שיורה פשט הכתובים וכל עוד שלא נתקן עונש הגוף אין ראייה על חקן עונש הנפש אלא בשמירה מצות הש"י ומכל מקום אחר שלדברי כלנו העונש המיוחד לנפש היא בזולת הגוף הנמול גם כן יגיע לנפש בזולת הגוף, זה הדרך בעצמו דברה בו התורה כשיערה העונשין לנפש בעברה על מצות ה', ואף כי פי שהדברים הנאמרים הם מוזנות נאותים לגוף ואין בהם נזק כלל שהרי אמרה תורה (פסוק י"ג) כי כל אוכל חמץ ונכרתה גו', וכן בחלב אמרה תורה (ויקרא ז') כי כל אוכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה והוא דבר ידוע שאין אכילת החמץ בפסח והחלב בכל זמן סם מסמי המות שיכרת האוכל בימי עלומיו כי החוש מבהיש זה אכל בלי ספק הכרת הוזה הוא עונש לנפש החוטא, ואף אם יש כריתות כהורה שעונשם כניע לזרע החוטא ג"כ כאמרים ר"ל כרת הוא זרעו נכרתין, אין זה הרין בכל הכריתות כי לא יהיה דין ישר כי ראובן בהיותו בן שמונים שנה אם יאכל כזית חלב שימורה בנו וכל זרעו בלא עתם ולא יגיע מה עונש אל החוטא כי ימות בן שמונים שנה, אלא שמהו יתבאר שיש עונש בכרת מגיע לנפש החוטא בהכרח, ואחר שהעונש הנזכר בתורת משה בכריתות הוא מיועד בהכרח לנפש בזולת הגוף זה יורה שהנפש שלא תהטא לא תכרת ויהיה השכר א"כ מגיע לנפש בזולת הגוף, זה הדרך המובן מן הכרת הנזכר בתורה במקומות מתחלפים הוא בעצמו הדרך המקובל מאדם ומנה ומשם ועבר חולתם מן היחידים כאברהם יצחק ויעקב, וע"כ מאם אברהם אבינו חייו והיו בנו יחידו וכל ההצלחות הגשמיים שהיו כיעדות לו לרשת ארץ כנען ושיירש זרעו את שער אויביו וכי ביצחק יקרא לך זרע והלך לשרוש את בנו יחידו בהיותו יודע כי בקיום מצות ה' התקיים הנפש קיום נצחי ותשאר בנועם מתמיד וכי בעבור את פי הש"י היא לא תצלח ותהיה נכרתת מן הנועם ההוא, ומה חפצו בביתו אחריו ובכל היעודים הגשמיים אם הפסיד המובן ההוא הנצחי שהוא קיום הנפש, אלא שבוה י"ל כי לפי שהיה אברהם עובר ה' מאהבה נמורה לא היה חושש לשכר כלל אלא להשלים רצון אהבו שהוא הש"י, אבל מ"מ הטענה כלכלה שאמרנו היא טענה אמרית מכרתה כל בעל שכל להיות שכר הנפש וקיומה אחר המות מובן בהכרח מן העונש המיועד. ואולם למה לא הרהיבה בו התורה הבאור וסמכה בזה על מה שיובן מן הדרך שאמרנו מצד עונש הכרת והמיתה המיועדת אל הנפש, הנה הטעם בזה כי נותן התורה חשש לרפאות חליי הנפשות כדרך שהרופא המובהק יחוש לרפאות חליי הגופות, וכבו שהרופא המובהק יחוש לרפאות סבת החולי הנמצא ולא יחוש לרפאות (ד) שאר המקרים הנמשכים כי ברפאות הסבת תמשך הרפואה לכלם כן רופא הנפשות יחוש לרפאות סבת החולי הנמצא, והוא מבואר שאין דרך מציאות לשכר ולעונש הנפשיו אלא עם מציאות ההשגחה. ולפי שהקדמונים כל זרע אדם וכל בני נח זולתי יחידיו סגולות כגון שם ועבר ואברהם וחולתם כלם היו עובדי ע"א ומכחישים ההשגחה וגמשים אחר הכוחש ולזה לא היו חוששין לאותו היעור הנפשיו שהיה מושכל חדת אצלם מתורת אדם ונח אבל היו מרחיקים אותו ולא היו מאמינים בו אחר שלא היה מושג בחוש, בעבור זאת בחר הש"י הידוע תעלומות לב דרך אחרת, והוא ליעד בתורת אברהם (ה) דברים גשמיים ויעדים גופיים שהם כנגד מנהג הטבע להורות כי עובר ה' ושוכר מצותיו הוא מושגת בכל פרט עניניו מהשם ואיננו משועבר למנהג הטבע, והוא שאמרנו ר"ל (כ"ה דף י"ז ע"ג) על לך ממצדך וגו' ואעשה לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך (נחלתי י"ג) לפי שהדרך מבעמית ג' דברים מבעמית את הורע ומבעמית את הממון ומבעמית את הנשם לכך נאמר ואעשה לגוי גדול להבטיח על הורע ואברכך הבטחה על הממון ואגדלה שמך הבטחה על השם. וזה להורות

שרשים

זרשתי. עיין מזה לעיל צענים פרק י"ח מצ"כ:
(ד) שחר המקרים הנמשכים. כנסת הידוע
הזה: (ה) דברים גשמיים ויעדים וכו'. פי' וע"י
זי

(ג) ובעבור שמטבע עץ החיים וכו'. נראה כי
בעבור זה לא נטוה אדם נחלת על הכמע
מאכילת עץ החיים וכתו שכתב החוקני כפרשת

ספר מאמר רביעי פרק מא העקרים

להורות כי עובר הש"י איננו משועבד כלל למנהג הטבע ולא ליוקדת המצוות הטבעיים אבל על שחל ופתח ידורן ירמס כפיר וננין, זה הדרך שנמצא בתורה אברהם הוא בעצמו הדרך שדרך בו הש"י בתורת משה, זה בעשית האותות והמופתים המפורסמים לכל כדי שיתברר להם כי עובר הש"י ושומר מצותיו איננו משועבד לדברים הטבעיים אבל כל הדברים הטבעיים משועבדים אליו, ואחר שנמצא בדברים הטבעיים תועלויות ותכליות שאין אחד מהם שלא ימשך אליו תועלת ותכלית מה ונמצא תועלויות נמשכים למעשים לפעולת מה (ו) אין ההקש נגזר שימשכו התועלויות הן מן המעשים ההם כל שכן שראוי שימשכו למצות התורה תועלויות, ואע"פ שאין ההקש נגזר המשכח מן המעשים ההם, שכן נמצא לר"ל יזכירו פעולות ומעשים ימשכו מהם תועלת אין ההקש נגזר שימשך זו מהם כמו מה שנוצר במסכת שבת בסוף במה אשה (דף ס"ז ע"ה) מי שיש לו עצם בגרונו וכו', וכן נזכר במסכת סנהדרין ענין ר' אליעזר הגדול שאמר אמרתי דבר אחד וכו' שיראה שבעשית פעולות אין ההקש נגזר אותו או אפי' בהוכחת תיבות ידועות בלבד (י) כוללת מעשה ימשך כשהוא פעל מה שאין ההקש נגזר שימשך כך, ואף אנו נאמר ששערה הנכונה העלויות מעשים ופעולות הן הנה מצות התורה שיהיה נקשר בהם ונמשך מהם תועלת הנגזר והעונש הנפשי אף אם לא נרע איך יתחייב זה מהם כמו שלא נרע מעם המשל התועלות ההם לפעולות ההם או לתיבות הנזכרות כפי חכמי הקבלה וזולתם שאין ההקש נגזר כן וכן הנגזרים והעונשים המיועדים בתורה ימשכו למעשה המצות והעבירות הנעשות בכונה ויקשרו בהם ויתחייבו מהם כשיתחייב הדבר מסבותיו, תרע שהרי נבוכדנצר רשע נגזר היה ונגזרה עליו גזרה שתמך דעתו ויהיה נטרד מבין אדם לרוד עם החיות ונתאחזה אותה גזרה שנים עשר חודש בשכר מצות הצדקה עד שאמרו ר"ל בפרקא קמא סבבא בחרא (דף ז' ע"ה) למה נענש דניאל מפני שהשיאו עצה לנבוכדנצר שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עלך ותמאך בצדקה פרוק ועויהך במיתן ענין וגו' (דמלל ד') הרי מפורש שהצדקה תועיל לבטל הגזרה והשהכר הזה נקשר בה ונמשך ממנה אע"פ שלא היה המקבל דאיו לו, ולזה לא היה רבי אמי רוצה לקבל צדקה מהעולם, וכן בענין העונשים אמרו ר"ל משהרב בית המקדש אע"פ שבטלו ארבע מיתות ב"ד דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב מקילה או נופל מן הגג או היה דורסתו מי שנתחייב חנק או מובע בנהר או מת בסרוגכי, ועל זה הדרך הוא בשאר מצות התורה ואע"פ שלא יגזור ההקש זה ראוי שנאמן שיהיה כן אחר שהעיד הגמון היות הטבע משועבד ונגזר לצדיקים ולחטאים ולשומרי מצות התורה וזה יסוד גרול לתורה, ולזה נמצא במרה כשהשליך מרג"ה העץ אל המים וימתקו המים שאותו העץ היה הרדופני שהוא עץ מר מאד לפי מה שבא הקבלה בו ואין מדרכו להמתק המים, ואמר הכתוב שם שם לו חק ומשפט ושם נמה (סמות ס"ו) והפירוש הנכון בנסינו היה הוא מה שפירש בו הרמב"ן ז"ל שהוא שב אל החק והמשפט ר"ל שהוא שם אל העם חק ומשפט שם כאמרם ז"ל שבת ודינן במרה אפקוד (מגדלין דף י"ז ע"ה) ושם נמסר ר"ל כי שם נבא משה את החק ואת המשפט הזה לפני העם כשהוא לרם איך היה הטבע נגזר ומשועבד לשומרי מצות השם עד שהמים המרים נמתקו בעץ המר ולזה סמך אליו ואמר אם שמעו תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שכתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, יאמר כי השומע לקול ה' תעשה הדברים הישרים והנרצים לפניו ושומרי מצותיו וחקיו לא די שהוא נצל מהחלואים המקרים ואותם שהם בשימת משים כגון חלוי מצרים, אלא אפי' מן החלואים הטבעיים החיים על האדם מצד מזגו בשני פרקי השנה יהיה רופאו מהם, וזה כי החלויים שני מינים, האחד החלואים הטבעיים והם הבאים על האדם משני הפרקים וכפי מזגו כאלו תאמר (ח) עזרמי יחלה באביב והאדומי בקיץ, והמין האחר החלויים הבאים על האדם מצד שנים יקרו באויר כחלויים (ט) הדברים חולתם שהם באים בשני הזמנים ומבאים חלים על האדם אם על צד המקרה ואם על צד העונש מהש"י, והחלויים הללו אינם באים על האדם מצד טבעו אלא מחוץ ובשימת משים כחלוי מצרים, ועל אלו אמר כל המחלה אשר שכתו במצרים לא אשים עליך, ועל המין הראשון מן החלויים הבאים על האדם מצד טבעו אמר כי אני ה' רופאך, וכן ייעד משה במשנה תורה פרשת וזה עקב והסוד ה' סמך כל חלוי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם כך (דברים ז') אמר כי בשמיעת משפטם התורה ושמירתם ועשייתם יהיה האדם מנוצל משני מיני אלו החלויים

שרשים

אח"כ מהעצם נגזרו ונכיוולא כזה: (י) כוללת מעשה. כמו שטעם ר' אליעזר כגדול: (ח) שדמיו. מי שיש לו דם רב: (ט) כדברים. ענין דבר ומגפה:

בפרק

זה יהיו משיגים גם כן היעודים כרוחניים כמו שכתב וסוף כפרק: (י) אין כהקש נגזר שימשכו וכו'. טעם השכל נתן שכל זה כתועלת מחנו ע"י המעשים אלו שטעם כמו שכתב וסוף

ספר מאמר רביעי פרק מא מב העקרים קפד 367

ההללים, אם מהחללים שהם מצד טבעו של אדם, וזהו הסוד ה' שמך כל חולי, ואם מהחללים שהם בשיטת משיח, וזהו וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ושימם כך, וכל זה להורות ששומר התורה הוא מנוצל מן הפגעים המקרים הן טבעיים או בלתי טבעיים לפי שהוא למעלה מן הדברים הטבעיים כמו שהעיד ע"ז הנסיון בסרה כמו שפירשנו, וכי שם נסחו שב אל חק ומשפט, כי אי אפשר שישב אל העם שנמו את השם שלא מצוין להם נסיון בזה אלא שציעקו למשה לאמר מה נשתה ולא יכעם השם עליהם כשישאלו הדברים ההכרחיים להם, גם אי אפשר שישב אל השם שנמה את העם, כי אין בנסיון הזה תועלת נמשך כמו בשאר מיני הנסיון שפירשנו בזה המאמר, ולזה אמרנו כי ושמ נסחו שב אל חק לומר כי הראה להם בנסיון איך שומר התורה לא היה משועבד לדברים הטבעיים וזו היתה כונת השם בהורדת המן שהיה מיד אחר מרה כמו שפירש להם משה במשנה תורה, כי אמר ויענך וירעיבך ויאכלך את המן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מצוא פי ה' יהיה האדם (דברים ט"ז) שיראה שצריכה המן וכל הנסים שנעשו בו היו להראות את ישראל ולהודיעם כי שומר התורה הוא למעלה מן הדברים הטבעיים ושדאל יתברך יכול להחיות את האדם וזולתם וזולת לחם, ואחר שנתברר בכל האותות והמופתים שנעשו במדבר שהשם יתברך משנה הטבע לעושי רצונו ומשנה עליהם בכל עניניהם כ"ש שיחברר אצלם הגמול הנפשי שהוא הדבר העקרי הנמשך מן ההשגחה כמו שהיה מקובל בידם מן הרוחות הקודמות מאדם ומנה ע"ז אברהם יצחק ויעקב שיש לפנש השארות שהוא אמת גמור ויעיד ירושת הארץ והדברים הנשמיים לכלל האומה על ידי האבות היה כזו שיוכלו האנשים להשיג ההצלחה הנפשית בדיות האומה בשלוח ובהשקט, כי בהיותם גולים בארץ לא להם אי אפשר לעבוד הש"י כראוי כדי שתושג הצלחת הנפש, וזו טענה מספקת לפי דברי הרמב"ם ז"ל שאמר כי עקר הגמול בעוה"ב הוא לפנש בלבד, ואולם לפי דעת הרמב"ם ז"ל שאמר כי הגמול הוא לפנש והגוף בידו צריכין אנו לומר כי אחר שפירשנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות הוא עונש לפנש ולגוף בידו מתורא דקרא שמשם יתבאר שהשכר יהיה לגוף ולפנש בידו כמו שהעונש הוא לגוף ולפנש בידו ואחר תחת המחסים, וזה מה שרצינו לבאר בזה הדיוט והאל יצילנו משגיאה:

פרק מב האמונה בביאת המשיח מחוייבת על כל בעל תורה משה להאמינה כמו שבארנו בפרק כ"ג מהמאמר הראשון, וזה כי לפי שבא בתורה מפורש החיוב להאמין בדברי הנביא שנאמר אליו תשמעון (דברים י"ח) והנביאים נבאו בביאת המשיח הוא מבואר שכל מי שאינו מאמין בביאת המשיח הוא כופר בדברי הנביאים ועובר על מצות עשה, אבל מ"מ אין האמנת ביאת המשיח עיקר שתבטל התורה בכללה אם לא יאמינוהו האדם, כי האמנת השכר מחוייב על כל בעל תורה אלהות והכבוד בו כופר בעיקר, ואולם מי שיאמין שהשכר היא לנשמות בלבד ובעוה"ב או הוא גשמי ולתחתית המתים אף אם לא יאמין בשכר העוה"ז איננו כופר בעקר אחר שהוא בעקר השכר והעונש בכלל אע"פ שיהלוק באחד מסיני השכר, תדע שהרי יש מר"ל אמרו (קדושין פ"א דף ל"ט פ"ג, ומולין דף קמ"ט ע"ב) שכר מצוה בהאי עולמא ליכא ויאמינו שעיקר השכר הוא בעוה"ב, אמרו למען ייטב לך לעולם שכלו טוב ולמען יאריכו ימך לעולם שכולו ארוך, וע"כ נאמר שאין האמנת ביאת המשיח עקר שהמכחישי ביאתו יקרא כופר בעקר, אבל היא אמונה אמתית וחיוב כל בעל תורה משה להאמינה, ואולם לזכור הנבואות הפרטיות המורות על ביאתו אין זו כונת הכאמר ויארך הספור בהם, לפי שהמפרשים עם שהם מודים בביאתו הנה הם חולקים בנבואות המורות עליו, שהרי יש מהכחישי הנבואות מי שהבין שכל הנבואות הבאות בדברי הנביאים על המשיח כלם נתקיימו בשעבר עד שאמרו קצתם שכבר נתקיימו כלם בימי חזקיהו מלך יהודה, אמר רבי יוחנן (סנהדרין דף ל"ט ע"ב) אין להם משיח לישאל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו מלך יהודה, ורב אשי שהשיב על הדברים הללו לא השיב אלא מדברי זכריה שאמר הנה המלך יבא לך (זכריה ט') והיה זה בבית שני, אבל מדברי ישעיה לא השיב עליו נראה כי רב אשי עצמו סובר שאין מדברי ישעיה תשובה מכרעת על זה. וכן רבותינו ז"ל מסכימים שהנבואות נאמרו על חזקיהו אלא שלא נתקיימו בו, אמרו בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. וכן מה שאמר הכתוב ביוחקאל (י"ז) עשיתי אותם לגוי אחר בארץ בברי ישראל ומיך אחר יהיה לכלם למלך פירשו שזה נאמר על בית שני, וראיה לדבר מה שאמרו בפ' חלק (סנהדרין דף ק"א ע"ג) עשרת השבטים אינן עתידין לחזור וכו' וזו ר"ר עקיבא ואם היתה נבואת יוחקאל עתידה אין ואמר ר' עקיבא שאין עשרת השבטים עתידין לחזור לביטול המשיח הרי דברי יוחקאל הם בהפך, אבל נראה כי ר"ע היה מפרש אותן בזמן בית שני כי אע"פ שנאמר שם ומיך אחר יהיה לכלם למלך אפשר שנאמר זה על זרובבל פתח יהודה או על נחמיה אם היה זולת זרובבל או על הנשיא או על המלך המולך כבני השמונאי, וכן פישור ואמרו קצת המפרשים שכל נבואותיו